

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANGLISTIKY A AMERIKANISTIKY

Komentovaný překlad vlastních jmen a zeměpisných
názvů v knize *Wicked: The Life and Times of the Wicked
Witch of the West* od Gregoryho Maguire

(Bakalářská práce)

Autor: Nikolas MALOTA

Vedoucí práce: Mgr. Josefína Zubáková, Ph.D.

Angličtina se zaměřením na komunitní tlumočení a překlad

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl úplný seznam citované a použité literatury.

V Olomouci dne 11.12. 2022

Poděkování

Chtěl bych mnohokrát poděkovat vedoucí práce Mgr. Josefíně Zubákové Ph.D. za trpělivost a čas, který vložila do konzultací a stejně tak za cenné rady a poznámky, které usměrnily podobu této bakalářské práce.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá komentovaným překladem části knihy *Wicked: The Life and Times of the Wicked Witch of the West* od Gregoryho Maguira se zaměřením na problematiku překladu vlastních jmen. Bude charakterizováno a představeno překládané dílo a již existující překlady jiných děl s podobným motivem. Následně bude nastíněna problematika literárního překladu a uvedeny možné překladatelské strategie a postupy. Tyto strategie budou využity při překladu z originálního anglického textu. Praktická část se skládá z překladu dvou kapitol uvedené knihy. V rámci komentáře k překladu jsou uvedeny argumenty pro volbu jednotlivých strategií a postupů a kvantitativní analýza jejich výskytu.

Klíčová slova: překlad vlastních jmen, intertextualita, *Wicked*, exotizace, domestikace

Abstract

This bachelor's thesis is focused on the translation and commentary of the book *Wicked: The Life and Times of the Wicked Witch of the West* by Gregory Maguire in terms of the translation of proper names. In this thesis, the book and the author are introduced along with already existing translations of works which were inspired by this theme. Next, the topic of literary translation will be introduced followed by a set of translation methods and strategies. Those strategies will be used in the translation of the source text. In the practical part of the thesis is the translation which consists of two chapters from the book. In the commentary, the argumentation for the utilization of individual strategies and approaches will be introduced and shortly made visible in the form of a quantitative analysis of their occurrences.

Key words: translation of proper names, intertextuality, *Wicked*, exoticization, domestication

Seznam použitých zkratk

CJ cílový jazyk

CT cílový text

KSP kulturně specifické prvky

VJ výchozí jazyk

VT výchozí text

Obsah

ÚVOD	1
1 ZÁKLADY LITERÁRNÍHO PŘEKLADU	3
1.1 Fáze překladatelského procesu.....	4
1.2 Globální překladatelské strategie	5
1.2.1 Domestikace, exotizace a kreolizace	5
1.2.2 Ekvivalence	7
1.3 Překladatelské postupy.....	8
1.3.1 Využití překladatelských strategií s ohledem na cílovou skupinu čtenářů.....	9
2 PŘEKLAD VLASTNÍCH JMEN	12
2.1 Funkce vlastních jmen v textu.....	12
2.2 Překladatelské strategie při překladu vlastních jmen.....	15
3 PŘEKLÁDANÉ DÍLO	17
3.1 Autor Gregory Maguire.....	17
3.2 Kniha Wicked.....	18
3.2.1 Původní inspirace	18
3.2.2 Čaroděj ze země Oz.....	19
3.2.3 Děj knihy Wicked.....	19
3.3 Další zpracování tématu.....	21
4 PŘEKLAD	23
5 KOMENTÁŘ	36
5.1 Překladatelské postupy v dílech inspirovaných tematikou země Oz	36
5.1.1 Čaroděj ze země Oz.....	36
5.1.2 Mocný vládce Oz.....	37
5.1.3 Muzikál Čarodějka	38
5.2 Zvolená překladatelská strategie	38
5.3 Obecné překladatelské problémy	39
5.4 Překlad vlastních jmen	40
5.4.1 Bionyma.....	41

5.4.2	Toponyma.....	44
5.4.3	Statistika užití překladatelských postupů	49
	ZÁVĚR.....	52
	RESUMÉ.....	54
	BIBLIOGRAFIE	57
	ANOTACE.....	59
	ANNOTATION	59

ÚVOD

Překlad vlastních jmen je pro překladatele často volbou mezi tím, zda vlastní jméno ponechat v podobě, v jaké se vyskytuje v originále nebo zda jej přeložit a v tom případě jak. V případě překladu vlastních jmen neexistuje jediný správný postup. Překlad vždy záleží na objektivních podmínkách jako například žánr, historické období, prostředí děje, specifika výchozího i cílového jazyka, věk čtenáře a také subjektivním přístupem překladatele.

Tato bakalářská práce se zabývá komentovaným překladem knihy *Wicked: The Life and the Times of the Wicked Witch of the West*¹ od Gregoryho Maguira z roku 1995 se zaměřením na problematiku vlastních jmen v díle. Překládaná kniha je inspirována knihou Lymana Franka Bauma *The Wonderful Wizard of Oz* z roku 1900. Příběh kansaské dívky Dorotky a jejího psa Tota vešel ve známost širokého publika hollywoodským muzikálovým zpracováním z roku 1939 *The Wizard of Oz*. Gregory Maguire však svou knihu pojímá jako vhled do politických a společenských témat fiktivní země Oz, přičemž hlavními postavami jsou zde Galinda (v původní verzi pohádky dobrá čarodějnice) a Elphaba (zlá čarodějnice).

Jako téma pro svou bakalářskou práci jsem si tuto knihu vybral poté, co jsem měl možnost shlédnout v Londýně muzikál *Wicked*, jehož scénář je založen právě na stejnojmenné knize Gregoryho Maguira. Četbou knihy jsem zjistil, že děj muzikálu zdaleka neobsáhl všechny podrobnosti Maguirova popisu země Oz se všemi jejími politickými a společenskými tématy.

I přes popularitu, kterou kniha *Wicked* sklídila ve světě, dodnes neexistuje plnohodnotný překlad do češtiny. Vlastní jména míst a postav ze země Oz může český čtenář nebo divák znát pouze z dabingu nebo titulků u filmových děl, která se motivem inspirovala.

¹ Kniha bude dále uváděna ve zkráceném názvu *Wicked*.

Cílem této bakalářské práce je popis možných překladatelských postupů, které mohou být využity při překladu jednotlivých vlastních jmen z prostředí země Oz v knize *Wicked* a jejich následná aplikace do vlastního překladu.

První část práce je zaměřena na základy literárního překladu. Jelikož součástí překladové části bakalářské práce není jen překlad vlastních jmen, ale celých dvou kapitol z knihy *Wicked*, bylo nezbytné se v úvodu teoretické části věnovat také obecným principům překladatelského procesu. V této kapitole jsou nastíněny fáze překladatelského procesu, globální překladatelské strategie a překladatelské postupy. Speciální část je věnována problematice překladů fantasy literatury, kam překládaná kniha také patří a zároveň překladu pohádek, neboť z pohádkového motivu kniha vychází a odtud jsou také českému čtenáři překlady některých vlastních jmen důvěrně známé.

Ve druhé kapitole je popsána problematika překladu vlastních jmen. Nejprve je vysvětlena funkce vlastních jmen v literárním textu a jejich rozdělení. Tato bakalářská práce se zabývá překladem toponym a bionym. Dále jsou představeny možné překladatelské strategie, zejména založené na typologii Dvořákové (2016).

Třetí kapitola je zaměřena na překládanou knihu *Wicked*, její děj a pojetí autora, které je velmi odlišné od původní pohádkové předlohy. V přehledu jsou zde také uvedena zejména ta díla, která mohou být českému příjemci známá a s tím i překlady některých vlastních jmen.

Čtvrtá kapitola obsahuje překlad dvou kapitol z úvodu knihy *Wicked*. Tento úryvek popisuje okolnosti příjezdu Galindy na univerzitu a její seznámení s hlavní postavou Elphabou. Tento úryvek byl zvolen především pro svou bohatost na vlastní jména, jelikož popisuje nejen geografické oblasti fiktivního světa země Oz, ale také mnoho postav, se kterými se čtenář právě v těchto dvou kapitolách seznamuje.

V komentáři v páté kapitole jsou uvedeny zvolené překladatelské strategie a postupy založené především na typologii Dvořákové (2016) a dále pak podle Vinaye a Darbelneta (Knittlová, 2010) a Pedersena (2005). V rámci podrobného rozboru jsou vysvětleny překladatelské postupy využití u všech vlastních.

V závěru bakalářské práce jsou uvedeny všechny bibliografické zdroje a v příloze originální text ve výchozím jazyce.

1 ZÁKLADY LITERÁRNÍHO PŘEKLADU

Tato bakalářská práce se zabývá komentovaným překladem *Wicked: The Life and the Times of the Wicked Witch of the West* od Gregoryho Maguira z roku 1995 se zaměřením na problematiku vlastních jmen. Jelikož však není možné překládat jen vlastní jména, bez znalosti kontextu díla, je první kapitola zaměřena především na základní problematiku literárního překladu, jednotlivé překladatelské strategie a postupy, které pak budou využity při překladu souvislého textu.

Pro dosažení úspěšného a adekvátního překladu je v procesu překladu velmi důležitá vhodná volba prostředků pro převedení textu do cílového jazyka (CJ) s minimální ztrátou informací a funkčnosti. Pro účely této bakalářské práce byl zvolen překlad literární, který umožňuje určitou dávku flexibility a kreativity, nicméně i v tomto případě je nutné držet se základů teorie moderní překladatelské práce.

Každé literární dílo má svá specifika a je nutno k překladu přistupovat individuálně. V neideální situaci může umělecká stránka překladatele převládnout a vyústit v ne zcela adekvátní překlad výchozího textu (VT). Jak uvádí Fišer (2009), může se stát, že se překladatel rozhodne překládat intuitivně nebo mechanicky, což se může a nemusí negativně projevit na cílovém textu (CT). Překladatel je povinen na dílo nahlížet ve dvojí perspektivě, tedy z pozice čtenáře a zároveň autora. V pozici čtenáře musí být překladatel schopný vlastní interpretace a analýzy. Poté se však transformuje do pozice autora, kde se stává tvůrcem. (Fišer, 2009, s. 67)

Při prvním pohledu na VT je nutno text vnímat jako neliterární a zaměřit se na faktory obecné lingvistiky, které pomohou vymezit typ a záměr překladu. Až poté je vhodné se textu začít věnovat z hlediska literárněvědného CT (Fišer, 2009, s. 49).

Jak uvádí Kufnerová (1994, s. 109), tento dvojí pohled (lingvistický a literárněvědní) lze chápat jako prvotní vymezení a určení jazykových prostředků, které je nutné přenést do jazykově tvořivého zpracování. U neliterárního překladu musí být pozornost zaměřena zejména na gramatiku, lexikologii a frazeologii. Podle Kufnerové správný překlad těchto prvků tvoří základní kostru překladu v cílovém textu a úspěšnost jeho zpracování determinuje správnost a chybovost cílového překladu.

V rovině literárněvědní, tedy tvořivé, je ve středu zájmu hledisko ekvivalence překladu, která se dělí na několik subtypů. Kufnerová (1994, s. 109) ovšem konstatuje, že volba „správného“ typu ekvivalence není jednoznačná.

„...sotva však můžeme jednoznačně mluvit o správnosti, či chybnosti jejich překladového řešení. Chápeme-li výsledný český překlad uměleckého textu jako jednu z možných variant interpretace invariantního (ideálního) textu, či spíše jako jednu z možných variant interpretace invariantního textu, pak lze výběr oné konkrétní varianty pokládat právě za výsledek překladatelovy jazykové tvořivosti.“ (Kufnerová, 1994, s. 145)

Problematice ekvivalence se dále bude věnovat kapitola 1.3.

1.1 Fáze překladatelského procesu

Překlad samotný může být o to obtížnější, pokud převádíme jazyk analytický do jazyka syntetického, zejména pokud je řeč CJ tak bohatá jako je čeština. Překladatel musí být schopen zevrubněji a uvědoměleji seznámit se s překládaným dílem, než je tomu u prosté četby. Při prvotním čtení je pro něj podstatné úplné pochopení původního textu, a to z několika hledisek. Jak uvádí Levý (2012), překladatelský proces má tři fáze.

Prvním z nich je pochopení předlohy. Podstatnou podmínkou každého překladu je úplné porozumění VT. U snahy o pochopení původního díla je důležité nejprve porozumění filologické. Jde zejména o správné pochopení výrazů, které autor použil k vyjádření uměleckého záměru. Pak je podstatné pochopení a zachycení ideově estetické hodnoty díla – tedy náladového ladění, ironie, suchého konstatování apod. Následuje pochopení uměleckých prostředků – ideového záměru, osobností jednotlivých postav, okolností děje apod.

Druhou fází překladatelského procesu je interpretace předlohy. Při ní je důležité uvědomit si, že každý překlad je vlastně interpretací původního díla. Z tohoto pohledu je nutné interpretaci zaměřit na tři hlavní aspekty: na hledání objektivní ideje díla, interpretační stanovisko překladatele a interpretaci objektivních

hodnot díla dle tohoto stanoviska. Při hledání objektivní ideje je pro překladatele nutností, aby se oprostil od subjektivních vazeb k dílu – postava jedná nebo vypadá jako někdo, kdo je překladateli osobně znám, popis místa mu připomíná konkrétní krajinu apod. Pak překladatel musí najít své interpretační stanovisko, tedy již na začátku si ujasnit, co chce čtenáři sdělit. A na základě tohoto názoru na dílo vzniká překladatelská koncepce, tj. ideový základ jeho tvůrčí metody.

V **třetí** fázi se pak překladatel zaměřuje na umělecky hodnotné přestylizování předlohy. Jazyková problematika překladu se týká především těchto otázek: poměr dvou jazykových systémů, stopy jazyka originálu ve stylizaci překladu a napětí ve stylu překladu, jež vnika tím, že myšlenka se převádí do jazyka, v němž nebyla vytvořena. (Levý, 2012, s. 53-83)

1.2 Globální překladatelské strategie

Při volbě strategie překladu je nezbytné vyhodnotit význam jednotlivých slovních konceptů, u kterých překladatel musí vybrat adekvátní metodu, která nejvíce prospěje textu v CJ. Význam této volby je důležitý pro způsob, jakým bude čtenář CT vnímat.

Přehnaná redukce cizích prvků v textu ve prospěch známého může vyústit ve ztrátu tajemnosti a „kouzla“, o které se autor ve VT mohl snažit. Naopak ponechání všech prvků v původní formě může zavinit, že se čtenář s dílem nedokáže sžít a nepochopí souvislosti, které jsou s uváděnými pojmy nebo situacemi spojené.

V následujícím přehledu je uveden výčet možných strategií, které se obecně při překladu nabízejí.

1.2.1 Domestikace, exotizace a kreolizace

Pojem **domestikace** se inspiruje Lawrence Venutim, který tento koncept představil ve své knize *The Translator's Invisibility* z roku 2008. Zde definuje domestikaci jako překladatelskou strategii, která slouží k převedení kulturně specifických prvků z výchozího jazyka (VJ) do CJ tak, aby čtenář při čtení překládané verze měl pocit, že text nepochází z cizího prostředí.

Domestikace tuto iluzi navozuje tím, že veškeré cizí prvky textově a významově převádí do prostředí CJ. Výhodou tohoto postupu je čtivost CT, kdy se čtenář nemusí zamýšlet nad neznámými cizorodými koncepty, pojmy, situacemi nebo okolnostmi.

Tento přístup k překladu má však i negativní stránku. Při důsledném dodržování domestikace čtenář přichází právě o ty informace, které by v textu mohly poskytnout hlubší vhled do cizí kultury, což však může být autorovým záměrem.

Exotizace je oproti předchozímu postupu zaměřena spíše na zachování prvků z cizího prostředí. Autorem konceptu exotizace je rovněž Lawrence Venuti (2008), který však navazuje na Schleiermachera, který pojmu exotizace dal základy již v roce 1913 ve svém díle *On the Different Method of Translating*.

Exotizace v textu ponechává cizí prvky, jejichž významu si čtenář musí být vědom, případně je pochopit z kontextu nebo si je dohledat. Tím exotizace upouští od snahy dodat čtenáři pohodlně čtivý text a dává mu prostor ke zkoumání kulturních kontextů. Nejedná se tedy o zcela nejčtivější metodu, ale jejím kladem je právě ozvláštnění textu, kdy už čtenář nebude mít pochyb, že text nepochází z prostředí jeho jazykového systému. Zachování těchto pojmů z jiného kulturního prostředí VT, může vést k aktivizaci čtenářovy představivosti. Tímto postupem lze také docílit mnohem hlubšího pochopení situace na pozadí cizí kultury či imaginárních světů.

V kontrastu dvou předešlých metod se můžeme setkat s metodou **kreolizace**. Jedná se o metodu, kterou uvádí Anton Popovič ve své knize *Teória umeleckého prekladu* z roku 1975. Tento postup by se dal považovat za spojení předešlých postupů, které zohledňuje kulturní prostředí obou textů, jak výchozího, tak cílového. Popovič (1975, s. 186-187) tento postup přibližuje tak, že se překladatel při překladu dostává do konfliktu mezi kulturou a komunikací.

Ve výsledku se jedná o metodu, která slučuje známé a neznámé do podoby, která ponechává původní konceptualizaci z prostředí VT, ale zároveň je tato realita přiblížena kultuře a systému CT.

1.2.2 Ekvivalence

Dalším možným přístupem k překladu je ekvivalence. Ekvivalence je komplexní pojem. V podstatě se jedná o významové a funkční podobnosti VT a CT (Jedlička, 2019, s. 16). Ekvivalenci lze nalézt ve všech jazykových rovinách, ať už se jedná o lexikální, pragmatickou, syntaktickou atd. Pro účely této bakalářské práce bude využito zejména modelu ekvivalence od Eugena Nidy, který rozlišuje dva základní typy: ekvivalenci formální a dynamickou.

U **formální ekvivalence** překladová jednotka zcela významově odpovídá VT. Podstatou je překladatelská metoda „slovo za slovo“. V podstatě se jedná o doslovný překlad, který u jednotlivých slov může být správný, ale mnohdy pak naráží na překážku kontextu a mnohoznačnosti. Úroveň mnohoznačnosti a významu se může lišit v závislosti na cílovém jazykovém systému. Jeden jazykový systém může mít specifické slovo pro jednu věc, která může v jiném systému znamenat věci několik, nebo může být natolik kulturně specifická, že formální ekvivalent nemusí existovat.

Například anglické slovo *hat*, které může být do češtiny přeloženo jako *čepice* nebo *klobouk* (Jedlička, 2019, s.17). Kulturně specifickým slovem může být například švédské slovo *fika*, kdy se jedná o implicitní slovo, které pojmenovává švédský zvyk posezení s přáteli u kávy a sladkostí specifického typu. Tento zvyk má své parametry, který doslovný překlad nemůže obsáhnout.

Metoda **dynamické ekvivalence** je novější než ekvivalence formální. Namísto doslovnosti je využíván převod slova nebo textu ve prospěch funkce a účinku. V praxi se tedy mohou slova a pojmy lišit, ale zachovávají zamýšlený význam s ohledem na kontext a mnohovýznamovost.

Právě parametr zachování funkce dal vzniknout detailnějšímu přístupu s názvem **funkční ekvivalence**, jejímž hlavním principem je, že překlad splňuje funkci originálu i s použitím jiných jazykových prostředků, ale zároveň jde ruku v ruce s ekvivalencí pragmatickou, která zajišťuje stejný účinek na čtenáře, jaký byl zamýšlen ve VT (Jedlička, 2019, s. 16).

Funkční ekvivalence je současně preferovanou překladatelskou metodou, ale Horálek (1973) dodává, že ani tato metoda není stoprocentní a neměla by být používána přehnaně, jelikož většinou VT a CT pocházejí z různých kulturních

a hodnotových systémů, které by u překladu neměly zaniknout v prospěch úplné ekvivalence. (Horálek, 1973, s. 11)

1.3 Překladatelské postupy

Hrdlička (1992) definuje překladatelský postup jako proces hledání významových a formálních vztahů mezi jednotkami originálu a překladu. Jak uvádí Knittlová (2010), překladatelské postupy, které lze využít při nedostatku přímého ekvivalentu v CJ, jsou dle Vinaye a Darbelneta následující: (Knittlová, 2010, s. 14)

1. **Transkripce** je přepis zvukové podoby pojmu nebo jména do podoby psané, adaptované na jazykový systém CJ. V tomto případě je ale nutné brát v potaz i **transliteraci**, tedy přepis zvukové podoby slova z jiné abecedy (čínština, ruština apod.).
2. **Kalk** je doslovný překlad, výraz vzniklý jako doslovný překlad cizího výrazu (*potflower / hrnková květina, skyscraper / mrakodrap*).
3. Při **substituci** je nahrazen jeden jazykový prostředek jiným (podstatné jméno / osobní zájmeno).
4. V **transpozici** jsou nutné jazykové změny v důsledku odlišného jazykového systému.
5. **Modulace** je změna hlediska (*angle-joint of the pipe / koleno potrubí*).
6. **Ekvivalence** je používána pro překlad stylistických a strukturních prostředků odlišných od originálu, např. expresivity (*my sweet girl / děvenka*). V tomto případě se literatura zabývající se teorií překladu kloní více k pojmu **adekvátnost**, neboť překladačovým úkolem není pouze VT přeložit, ale také přiblížit čtenáři v CJ.
7. **Adaptace** je substituce situace popsané v originále jinou, adekvátní situací, např. slovní hříčka, přísloví, aj.

Některé z těchto postupů budou využity při překladu celé pasáže v další části bakalářské práce.

1.3.1 Využití překladatelských strategií s ohledem na cílovou skupinu čtenářů

U různých druhů literatury lze vyzorovat různou úroveň exotizace a domestikace. V dílech zaměřených na dětské publikum se v převážné většině využívá metody domestikace. Důvodem pro použití této strategie je právě jednoduchost překladu. Hlavním cílem dětské literatury je srozumitelnost a čtivost. Dětské knihy bývají často poučné a jména jednotlivých postav mají ve zvyku evokovat jisté pocity a konotace. Jména vyjadřují jejich vlastnosti, charakteristiku a celkově dokreslují jejich význam na spektru dobra a zla, které je pro dětskou literaturu typické. Gillian Latheyová (2006) tvrdí, že domestikace je preferenční metodou pro překlad v případě, kdy cílové publikum nemá dostatečné vědomosti o cizí kultuře, reáliích, zeměpisu apod. Právě absence těchto znalostí je typická pro mladé čtenáře a domestikace jim dovoluje příběhu porozumět bez větších komplikací.

Emer O'Sullivan (2006) uvádí seznam pojmů, u kterých je domestikace nejčastěji používána ve prospěch porozumění mladším publikem. V tomto výčtu uvádí například vlastní jména, zvyklosti, názvy pokrmů, historický a kulturní kontext, cizí platidla a metrické systémy.

Zjednodušeně je možné tvrdit, že míra domestikace a exotizace je přímo úměrná věku cílového publika. Nelze ovšem určit přesnou hranici, jelikož existují i názory, že přehnaná domestikace může čtenáři spíše uškodit v rámci empirického zážitku. V podobném duchu se nese i názor Levého (2012 s. 82), který tvrdí, že u některých textů může přehnaná míra domestikace čtenáře ochudit o hlubší porozumění, které se oproti VT v překladu ztratí. Rozlišuje zde dvojí záměr překladatele – přiblížit autora čtenáři nebo přiblížit čtenáře autorovi.

V rámci teoretické argumentace jsou také autoři, kteří zastávají názor, že VT by se v těchto prvcích měl upravovat minimálně. Latheyová (2006, s. 7-8) například uvádí, že cizí jména osob a věcí mohou mít na publikum, zejména dětské, edukativní efekt a zároveň poutat jejich pozornost právě tím, jak zvláště tato jména zní.

V oblasti literatury pro mládež a dospělé čtenáře pak zde už tolik případů domestikace není patrných. Autoři těchto překladů již předpokládají, že takový

čtenář již má dostačující schopnosti rozlišit a poznat cizí prvky. Tím nabízejí čtenáři pochopit mnohem větší kulturní kontext a prohlubují dopad díla. Převládá zde tedy spíše metoda exotizace, přičemž domestikace se uchyluje spíše do pozadí, kde je využívána k vykreslení specifitějších prvků cizího prostředí, které se týkají spíše každodenního života a infrastruktury prostředí děje.

Knihy *Wicked* překládaná v rámci této bakalářské práce je sice určena dospělému čtenáři, nicméně překlad by měl zohledňovat také výchozí inspiraci zejména známým muzikálem *The Wizard of Oz*, který má charakter pohádky a fantasy. Zároveň by bylo vhodné pro českého čtenáře zachovat překlady některých pojmů z již známých překladů, jelikož překládané dílo předpokládá čtenářovu obecnou znalost původních pohádkových reálií.

1.3.1.1 Překlad pohádek a fantasy literatury

Samostatnou kapitolou je volba překladatelských strategií a postupů při překladech pohádek nebo fantasy literatury. Jelikož tato bakalářská práce se zaměřuje sice na překlad knihy pro dospělého čtenáře, ale vycházející z reálií dětského příběhu, je vhodné se u této problematiky také zastavit.

Jak již bylo uvedeno výše, běžnou překladatelskou strategií při překladu pohádek je domestikace, která přináší mladému čtenáři jistotu známého, snadné pochopení souvislostí a jednoduchost v období, kdy se učí číst a chápat text. Základním problémem překladu pohádek je rozhodnutí, zda by se měla pohádka přeložit nebo adaptovat. Tady hraje důležitou roli věk cílového čtenáře. Pohádka může být překládána nejen jako četba pro děti, ale také jako překlad určený mladému nebo dospělému čtenáři, nebo může jít o překlad ilustrující kulturně specifické prvky, folklórní tradice apod.

Při překladu pohádek také není tak důležité, jestli se překládá mezi příbuznými jazyky, jako jestli se překládá mezi příbuznými kulturními systémy. Podstatnou částí pohádek jsou totiž reálie, ke kterým patří i nadpřirozené bytosti a ustálené obraty (*žil byl, za sedmero horami a sedmero řekami, bylo nebylo*). Magické pohádky mohou pojednávat o mystických bytostech, pro které je nutné vytvořit vhodný ekvivalent v cílovém jazyce, protože jde o postavy čtenáři neznámé. (Kufnerová, 1994, s. 145)

1.3.1.2 Překlad kulturně specifických prvků

Samostatnou kapitolou je překlad kulturně specifických prvků (KSP). Překladatel musí vycházet ze znalostí výchozího i cílového jazyka a kultury – a to nejenom znalostí cílového čtenáře, ale i čtenáře výchozího. Dle Pedersena (2005) lze rozdělit kulturně specifické prvky na **intralingvistické** – idiomy, přísloví, slang a dialekty a **extralingvistické** – pojmy mimo jazykový systém, např. názvy institucí.

Kulturně specifické prvky a jejich převod je důležitý zejména, pokud se jedná kulturní podklady a zvyklosti, které v cílové kultuře neexistují nebo se vyskytují v jiné podobě. V takovém případě se překladatel nachází před volbou, jestli je zachová ve prospěch autora (originálu) nebo ve prospěch čtenáře a rozhodne se mu je přiblížit i s rizikem, že se některé detaily ztratí v překladu. V případě fantasy žánru se ovšem nacházíme v poněkud odlišné situaci, jelikož reálie fantasy světa se nemusí podobat ničemu, co známe ze světa reálného. Zde se uplatňuje autorova tvořivost a překladatel se ve svém díle setkává se stejným problémem jako autor, tedy že systém světa nebo také jinak řečeno kulturně specifických prvků, který navrhne, nebude pro čtenáře pochopitelný a tím pádem musí v díle poskytnout dostatek informací a indicií, které pomohou čtenáři tyto věci konceptualizovat. Při překládání je důležité tyto indicie ve stejné kvalitě zapracovat do CT pro zachování jejich významu. Samotné reálie budou v takovém případě ponechány v originální podobě.

Tento překladatelský přístup bude volen i u překládané pasáže v rámci této bakalářské práce.

2 PŘEKLAD VLASTNÍCH JMEN

Při překládání vlastních jmen nelze spoléhat pouze na globální strategie. Při překladu jsou však rozhodující překladatelské postupy.

Jak uvádí Straková (1994), při překladu vlastních jmen je důležitým poznatkem, o které dva jazyky se jedná, jak velká je podobnost jazykových systémů výchozího a cílového jazyka. Pro volbu překladatelské strategie a postupu je důležité vzít v úvahu především grafické systémy výchozího a cílového jazyka (latinka, cyrilice, znakové písmo), stupeň frekvence jména a stupeň jeho osvojení (domestikace) a dobové zvyklosti. (Straková, 1994, s. 172)

2.1 Funkce vlastních jmen v textu

Onomastika je vědecká disciplína, která se zabývá studiem a kategorizací vlastních jmen. Pro zajištění funkčního překladu vlastních jmen je důležité jednotlivé kategorie poznat a analyzovat, které z nich se v překládaném textu vyskytují.

Hlavní funkcí vlastních jmen je pojmenované objekty v rámci téhož druhu:

1. **individualizovat**, tj. ohraničit jako neopakovatelnou jednotlivost,
2. **diferencovat**, tj. odlišit v rámci téhož druhu objektů jednotlivé prvky dané množiny nezaměnitelným způsobem od sebe,
3. **lokalizovat**, tj. zařadit propriálně pojmenovaný objekt do určitých věcných, prostorových, sociálních, kulturních, historických nebo ekonomických vztahů. (Šrámek, 1999, s. 11)

Obtížnost překladu vlastních jmen je zejména v tom, že jde o tzv. nulové ekvivalenty, které v CJ nemají žádný přeložený protějšek. (Knittlová, 2010, s. 113) Dle Levého (2012) lze přeložit pouze taková vlastní jména, která mají nějakou významovou hodnotu. U charakterizačních nebo typizačních jmen (např. v komedii či satíře) je možný překlad pouze pomocí substituce nebo transkripce. Tím se však může význam ztratit úplně, a pak je možné využít pouze přepisu, tedy zachování jména v původním znění. (Levý, 2012, s. 186)

Zároveň u většiny autentických jmen (reálně existujících toponym a antroponym) není překlad žádoucí a mnohdy ani možný. Mohou být pouze převzata v původní formě nebo nahrazena podobou obvyklou v cílovém jazyce. (Dvořáková, 2016, s. 82)

Pro účely této bakalářské práce bude využito zejména onomastické kategorizace vlastních jmen dle knihy *Úvod do obecné onomastiky* (Šrámek, 1999). Jednou z forem dělení vlastních jmen je třídění podle druhové povahy:

- a) **geonomické** – toponymické objekty, tedy objekty, které se nacházejí na nebo pod zemským povrchem a jsou kartograficky popsateľné,
- b) **bionomické** – jména živých nebo zdánlivě živých objektů (bytostí). Do této kategorie spadají antroponyma, pseudoantroponyma a zoonyma,
- c) **chrématonymické** – jména pro objekty, jevy a celky, které vznikly lidskou činností. Může se zde jednat o činnost společenskou, kulturní, politickou atd. (Šrámek, 1999, str. 16)

Podrobnější členění vlastních jmen na více kategorií, než jen toponyma a bionyma, uvádějí například Černý a Holeš (2004, s. 72).

Tabulka 1: Přehled dělení vlastních jmen, část první

bionyma	antroponyma (vlastní jména osobní)	křestní jména, příjmení, ostatní části úplného pojmenování osob, přezdívký, pseudonyma, kryptonyma, jména obyvatelská, etnonyma, rodinná a rodová jména, postavy mytologické, pohádkové, alegorické atd.
	theonyma	jména božstev (<i>Alláh, Diana, Perun</i>)
	zoonyma	existující zvířata (pes <i>Sultán</i> , kráva <i>Stračena</i>), zvířata mytologická, pohádková (kůň <i>Šemik, Pegas</i>)
	fytonyma	rostliny, stromy apod. (<i>Semtínská lípa, dub Napoleonův</i>)

Zdroj: Černý, Holeš, 2004, s. 72

Tabulka 1: Přehled dělení vlastních jmen, část druhá

toponyma (vlastní jména místní)	oikonyma		osídlené objekty, např. domy, skupiny domů, sídliště, vsi, městečka, města (urbonyma) a jejich místní části, hrady, zámky, mlýny, továrny atd.
	anoikonyma (neosídlené objekty)	hydronyma	mokřady, bažiny, prameny, zřídla, potoky, řeky, jezera, rybníky, vodní nádrže, moře, oceány, zálivy, kanály, mořské proudy, vodopády, soutoky atd.
		oronyma	vertikální členitosti zemského povrchu, např. vyvýšeniny, hůrky, kopce, hory, skály, výčnělky, vrcholy, skalní stěny, srázy, úbočí, sedla, průsmyky, horstvy, doliny, strže, sníženiny, jámy, jeskyně, roviny atd.
		agronyma	ekonomicky využívané plochy, např. pole, jejich skupiny, lány, louky, lesy, pastviny, vinice, chmelnice atd.
		hodonyma	komunikační spoje, např. stezky, polní cesty, silnice, staré obchodní, vojenské, poutní cesty, zařízení související s cestami, jako jsou mosty, lávky, železnice, letiště, přístavy, mola atd.
		choronyma	jiní části zemského povrchu, ať už vzniklé lidskou činností: pouště, regiony, světadíly, země, státy, sdružení zemí, států, kraje, gubernie, okresy, jiné administrativní celky, národní parky atd.
	kosmonyma, astronyma		galaxie, planety, hvězdy, hvězdokupy, umělá kosmická tělesa atd.

Zdroj: Černý, Holeš, 2004, s. 72

Oblastí zájmu překladu v této bakalářské práci budou zejména geomomická a bionomická jména, nicméně při samotném překladu „zeměpisných“ názvů může být více nápomocný poněkud jednodušší systém dělení vlastních jmen. Tento systém operuje pouze s dvojitým rozdělením způsobu pojmenování – přímé a nepřímé. U tohoto postupu je využíváno strategie tvorby překladu na základě zohlednění vlastností konkrétního objektu nebo jeho vztahu k jinému objektu (Šrámek, 1999, s. 16).²

² V případě místa, které se nachází v bezprostřední blízkosti moře, by bylo možné zvolit obě popsané strategie takto: v přímém pojmenování by mohlo jít například o „Přímoří“, v případě nepřímého pojmenování by se stejné místo jmenovalo „U moře“.

2.2 Překladatelské strategie při překladu vlastních jmen

Dvořáková (2016) ve své stati *Literární vlastní jména a jejich překlad* uvádí tři možné překladatelské přístupy k překladu vlastních jmen (oproti sedmi obecným překladatelským postupům dle Vinaye a Darbelneta, zmíněným výše).

Tuto volbu ovlivňuje mnoho faktorů:

- Literární žánr – v realistických dílech se zpravidla nechávají původní formy jmen a nemíchají se s přeloženými jmény, v humoristických dílech se zpravidla překládají vlastní jména více, poněkud tam, kde jméno ilustruje typ postavy.
- Známost díla – některá vlastní jména jsou obecně známá (Harry Potter) a fungují již jako obchodní značka např. pro účely marketingu, navázaných merchandisingových produktů apod.
- Čas a místo děje – při překladu některých vlastních jmen je důležité zachovat i jejich dobovou (historickou) nebo lokální podobu.
- Věk a okruh předpokládaných čtenářů – problematika překladu pohádek již byla zmíněna výše.
- Dobově podmíněné konvence se projevují zejména tehdy, jestliže se jeden z překladů vryl do obecného povědomí více než některý jiný.
- Osobnostní nastavení a zkušenosti překladatele – ten se „buď může snažit o co nejpřesnější přetlumočení obsahových a formálních rysů předlohy, nebo může dát přednost funkčnímu či pragmatickému překladu založenému na principu stejného komunikačního účinku originálu a překladu na čtenáře (což je přístup v současnosti převládající).“ (Dvořáková, 2016, s. 81-82)

V této souvislosti Dvořáková (2016 s. 83-86) uvádí pouze tři překladatelské přístupy, které jsou vhodné pro překlad vlastních jmen:

1. **Adaptace** (domestikace, naturalizace) a transponování díla do domácího jazyka prostředí, do něhož je dílo překládáno. Při adaptaci cizích prvků se však mnohdy překládaný text ochuzuje a svou kulturní jedinečnost. Jak uvádí Bílková (2012), výhodu při překladu mají díla pohádková nebo fantasy, protože se „řídí

pravidly nového světa, kde by specifické prvky měly působit stejně exoticky na čtenáře originálu i na čtenáře překladu, jelikož se jedná o prostředí cizí oběma kulturám“. (Bílková, 2012, s. 12)

2. **Zachování** (nebo dokonce zdůraznění) cizího koloritu. Zachovaná vlastní jména udržují vědomí cizosti výchozího prostředí a průběžně připomínají, že čtené dílo je překlad a ne originál. I když překladatel zachovává jména v původní podobě, přesto je nucen začleňovat je do cílového jazykového systému, čímž např. v češtině vznikají problémy s přechylováním ženských jmen nebo s jejich skloňováním.

3. **Smišený postup** je vlastně využitím obou výše uvedených překladatelských postupů u různých vlastních jmen. Nicméně i zde by si měl překladatel dát pozor na to, aby se v jednom cílovém textu nemíchala jména přeložená, protože existuje český ekvivalent, ale zároveň i jména nepřeložená. Pak může čtenář nabývat dojmu, že se děj odehrává na dvou různých místech – v tuzemsku i v cizině. (Bílková, 2012, s. 12)

3 PŘEKLÁDANÉ DÍLO

Pro potřeby překladu v rámci této bakalářské práce byla zvolena kniha Gregoryho Maguirea *Wicked: The Life and the Times of the Wicked Witch of the West* z roku 1995.

Wicked se odehrává v prostředí země Oz, jejíž motiv je populární zejména díky dalším literárním dílům, které se jím rovněž inspiřují. Tato popularita vychází zejména z hollywoodského muzikálu *Wizard of Oz* z roku 1939, který byl natočen na motivy knihy *The Wonderful Wizard of Oz* od Lymana Franka Bauma z roku 1900. Fantasy motiv a příběh o sebepoznání se stal natolik oblíbeným, že jeho vliv zasáhl postupem let do dalších literárních děl po celém světě. Motivem země Oz se od té doby nechala inspiřovat řada seriálů, filmů a muzikálů.

Kniha, kterou se tato práce zabývá, vznikla jako reakce na výše zmíněný film z roku 1939. Maguire se zde odvrací od stereotypního vykreslení dobra a zla a vykresluje zemi Oz jako spleť společenství plnou nástrah a stigmat, ve které nic není černobílé. Autor nabízí unikátní pohled na život a dospívání hlavních hrdinů, díky kterému lze lépe pochopit jejich volby a rozhodnutí, které nakonec vedly ke vzniku takzvané Zlé čarodějnice ze Západu.

3.1 Autor Gregory Maguire

Gregory Maguire je původem americký autor z Albany, hlavního města státu New York. Narodil se roku 1954, jeho matka zemřela krátce po porodu a otec ho svěřil do péče tety, která jej později nechala v katolickém sirotčinci. V sirotčinci našel trvalý domov, zatímco jeho otec se znovu oženil a měl další tři děti.

Gregorymu se podařilo po nepříliš šťastném dětství absolvovat střední katolickou školu a poté na Státní univerzitě v Albaně získat bakalářský titul z angličtiny a umění. Ve studiu pokračoval na Simmons University v Bostonu, kde vystudoval magisterský program v oboru dětské literatury. Následně získal také doktorát z anglické literatury na Tufts University, která sídlí taktéž v Bostonu.

V roce 1978, ve dvaceti pěti letech, vydal první knihu *The Lightning Time*. Od roku 1978 působil jako lektor na Simmons University, ale v roce 1987 se rozhodl

podílet na založení neziskové charitativní organizace Children's Literature New England Inc., kde po dobu dvaceti pěti let působil jako jeden z ředitelů.

V roce 1995 vydal svou první knihu pro dospělé *Wicked: The Life and the Times of the Wicked Witch of the West*. Kniha zpočátku nesklidila mezi čtenáři úspěch, do roku 2003 se prodalo pouze 500 000 výtisků. Populární se kniha stala po uvedení muzikálu *Wicked* na Broadwayi v roce 2003 a o dva roky později se kniha vyšplhala až na seznam bestsellerů New York Times, kde se udržela dvacet šest týdnů.

Gregory Maguire se poté stal autorem mnoha dalších knih pro děti i dospělé, kde se také nechává inspirovat známými pohádkovými a fantasy motivy, jako například *After Alice* (Maguire, 2015), které je volně inspirováno knihou *Alice in Wonderland* (Carroll, 1965) a další.

3.2 Kniha Wicked

V následujícím textu bude věnována pozornost příběhu z překládaného textu *Wicked: The Life and the Times of the Wicked Witch of the West*, její předloze i následnému muzikálovému zpracování.

3.2.1 Původní inspirace

Původní verze knihy *Wicked* je založena na relativně jednoduchém a přímočarém ději, jelikož se jedná původně o dílo zaměřené na dětského čtenáře. Hlavní hrdinkou knihy Lymana Franka Bauma *The Wonderful Wizard of Oz* z roku 1900 je holčička Dorotka. Dorotka je děvče z Kansasu, které prožívá každodenní starosti a přeje si z takového života uniknout. Její přání se vyplní, když ji tornádo i s domem odnese do země Oz, kde potkává dobrou čarodějnici Glindu. Ta Dorotku obdaruje kouzelnými rubínovými střevíčky pocházejícími od Čarodějnice z Východu, kterou při dopadu do země Oz rozmáčkl Dorotčin dům. Střevíčky mají Dorotce pomoci nalézt cestu zpět domů. Na boty si ale dělá nároky zlá Čarodějnice ze Západu a zapřísahá se Dorotku zničit.

Dorotka se vydá na cestu do Smaragdového města za čarodějem, který má údajně moc pomoci jí dostat se zpět domů. Na cestě nalézá přátele, kteří taktéž chtějí využít čarodějových magických schopností, aby se zbavili svých nedostatků. Zlá čarodějnice jim zkříží cestu, ale nakonec je zničena a hrdinové se dozvídají, že moc změnit se měli celou dobu v sobě a žádné kouzlo k tomu nepotřebují. Jedná se o inspirativní příběh o sebepoznání, odvaze a nalezení místa, kam člověk patří.

3.2.2 Čaroděj ze země Oz

Tento populární muzikálový film z roku 1939 kopíruje děj původní knihy z roku 1900. Dorotka vyrůstá u své tety a strýce na farmě v Kansasu, kde žije jednotvárný a obyčejný život. Sní ale o úplně jiném světě, až ji tornádo spolu s psíkem Totem odnese do pohádkové země Oz. Až tam zjistí, že jí rodina chybí a chce se vrátit k původnímu životu. Spolu s novými kamarády Strašákem, Zbabělým Lvem a Plecháčem se vydává do Smaragdového města, kde žije mocný Čaroděj, který by ji mohl přenést zpět domů.

Tento muzikál je zřejmě nejznámější verzí dobrodružství Dorotky v zemi Oz, zejména proto, že jde o velkolepý americký muzikál s krásnou a bohatou výpravou a známými představiteli hlavních rolí doplněný výbornou hudbou.

3.2.3 Děj knihy *Wicked*

Ve svém pojetí země Oz v knize *Wicked* Maguire pojímá příběh ze zcela jiného konce. Hlavní hrdinkou knihy není Dorotka, ale právě Čarodějnice ze Západu. V knize není čarodějnicí, ale dívkou, která se jmenuje Elphaba.³ Maguire vypráví životní příběh Elphaby a její kamarádky Galindy, který se odehrává ve velice spletité společnosti a politickém režimu země Oz. V knize jsou proto akcentována témata jako lidská práva, rasismus, náboženství a společenské vrstvy. Nejedná se o stereotypní příběh dobra a zla, ale o ukázkou, kde není nic černobílé, kde všichni mají své starosti a ambice. Maguire ukazuje, že nikdo není dobrý ani zlý, lidé

³ V popisuje děje již byla použita vlastní jména upravená dle překladu.

a tvorové jsou složití. Pravým zlem je zde společnost, intriky a politika, která demonizuje odlišnosti a opozici režimu.

Příběh začíná, když se v zemi Oz manželce ministra Meleně Throppové narodí dcera Elphaba. Elphaba má zelenou pleť, ostré zuby, divoké chování a strach z vody. Příběh popisuje Elphabino těžké dětství a pak ji ukazuje na univerzitě ve městě Shiz, kde žije se svou spolubydlící, společenskou šplhounkou Galindou.

Během pobytu v Shizu obě dívky zjistí, že Oz je plný politického napětí. Čaroděj vládne jako diktátor a zbavil vnímavá Zvířata jejich občanských práv. Elphaba, inspirovaná svým oblíbeným profesorem, Kozlem jménem Doktor Dillamond, se snaží dokázat, že vnímající Zvířata si zaslouží stejné společenské postavení jako lidé. Když doktor Dillamond za záhadných okolností zemře, přijme Galinda jím chybně vyslovované jméno Glinda.

Ředitelka Shizu a Čarodějova pravá ruka Madame Hříšerná navrhne Elphabě a Glindě, aby pro ni tajně pracovaly a pomohly stabilizovat politickou situaci. Elphaba a Glinda dávají přednost přímější akci, a tak se vydají do Smaragdového města, kde se setkají s Čarodějem a obhajují případ Zvířat. Když je Čaroděj odmítne, vezme Elphaba věci do vlastních rukou. Ukřívá se a přidává se k podzemní teroristické skupině, která působí ve Smaragdovém městě.

O pět let později se Elphaba setká s bývalým spolužákem Fiyerem, nyní princem se třemi dětmi, a mají spolu nezákonný poměr. Fiyero je přistižen v Elphabině úkrytu a zatčen čarodějovou tajnou policií. Elphaba si dává za vinu jeho uvěznění a uchýlí se do kláštera. O sedm let později navštíví Fiyerovu rodinu na jejich hradě Kiamo Ko v naději, že jí odpustí. Přivede s sebou Liira, svého a Fiyerova syna. Fiyerova rodina jí dovolí zůstat jako host, ale jeho manželka Sarima odmítá vyslechnout její omluvu. Elphaba začne studovat čarodějnictví a získá pověst čarodějky.

Elphabin otec ji požádá o pomoc s její sestrou Nessarosou, která se také stala čarodějkou a zaujala Elphabino dědičné postavení vládkyně Země Malskalů. Elphaba je unavená z toho, že je využívána ve prospěch ostatních, a proto otcovu žádost odmítne. Nessarose slíbí, že Elphabě po smrti předá své očarované stříbrné střepečky. Když se Elphaba vrátí do Kiamo Ko, zjistí, že čarodějova vojska zajala Fiyerovu rodinu.

O sedm let později zasáhne Mlaskalov bouře, která na Nessarose shodí statek a zabije ji. Bouře spolu se statkem přinesla do země Oz holčičku Dorotku Galeovou a jejího psa jménem Toto. Glinda pošle Dorotku s Nessarosinými botami pryč, protože se obává, že jejich moc rozpoutá v Mlaskalově občanskou válku. Elphaba zuří, protože boty právem patřily jí.

Elphaba se setká s Čarodějem a prosí ho o propuštění Fiyera a jeho rodiny. Čaroděj jí sdělí, že je všechny zabil, kromě Fiyerovy dcery Nor, kterou drží jako otrokyni. Argumentuje tím, že pochází z jiného světa a není tudíž vázán zákony země Oz. Zároveň se Elphaba dozvídá, že Čaroděj je jejím biologickým otcem, což z ní dělá dítě dvou různých světů, a je jí tak souzeno nikdy nikam nezapadnout.

Když Dorotka s přáteli dorazí do Kiamo Ko, řekne Elphabě, že je čaroděj poslal „zabít čarodějnici“. Dorotka se ale přišla omluvit za zabití Elphabiny sestry. Rozzuřená, že Dorotka žádá o odpuštění, které jí samotné bylo odepřeno, Elphaba mává hořícím koštětem ve vzduchu a nechtěně si zapálí sukni. Dorotka na ni hodí vědro s vodou, aby ji zachránila. Místo toho ji voda rozpustí.

Dorotka se vrátí k Čaroději se zelenou lahvičkou, v níž pozná lektvar, kterým omámil Melenu. Čaroděj odjíždí ze Smaragdového města pouhé hodiny předtím, než by ho převrat svrhl a zabil. Kniha končí tím, že v zemi Oz zavládne politický chaos.

3.3 Další zpracování tématu

Kniha samotná by se nedočkala takové popularity nebýt muzikálu *Wicked* uvedeného 10. června 2003 v Curran Theatre v San Franciscu. Ten vznikl díky hudebnímu skladateli Stephenu Schwartzovi, který knihu objevil na dovolené. Příběh ho natolik zaujal, že se rozhodl vytvořit muzikálové zpracování. Získat práva nebylo ovšem jednoduché. Maguire již vyjednával o spolupráci s Universal Pictures, kterým byla poskytnuta práva na natáčení filmu. Schwartz to ale nevzdal a přesvědčil Maguire aby mu propůjčil práva k vytvoření muzikálu. Muzikál samotný se věnuje zejména vztahu mezi Elphabou a Glindou a ve zkrácené verzi popisuje hlavní dějovou linii knihy, ve které jsou stále zřetelné hlavní sociální aspekty děje, ale jejich hlubší popis byl vynechán. Hra začíná smrtí Elphaby a pokračuje formou

retrospektivy skrze vyprávění a vzpomínky Glindy. Představení končí smrtí Elphaby a tím se dějový kruh uzavírá.

Od prvního vedení v roce 2003 se muzikál hrál v mnoha divadlech po celých Spojených státech amerických a postupem času také v Evropě. Aktuálně je na stálém repertoáru v Evropě v Apollo Victoria Theatre v Londýně, kde měla hra premiéru v roce 2006 a hraje se dodnes. Celé divadlo je zde určeno a stylizováno pouze pro tuto inscenaci. Muzikál byl uveden i v České republice pod názvem *Čarodějka* a premiéru měl v roce 2019 v Goja Music Hall v Praze.

Příběh Dorotky, psa Tota a Čaroděje ze země Oz se stal všeobecně známým, což dosvědčuje i řada odkazů v moderní filmografii a literatuře, jako např. v knize Stephena Kinga *Temná věž*, v knihách Terry Pratchetta, ve filmech *Avatar*, *Matrix*, *Shrek: Zvonec a konec*, v seriálech *Mentalista*, *Bylo nebylo* nebo *Příběh Sáry Connorové*.

4 PŘEKLAD

Galinda

„Šprýmov, Usedlov, Čaropísečný Záhyb, Červený Písek, Dvůr Dixxi. Pokud cestujete do Shizu, přestupte ve Dvoru Dixxi. Zůstaňte ve voze, pokud máte v úmyslu pokračovat na východ ve směru Desítkov, Broxská Síň a všechny stanice ve směru Traum.“ Průvodčí se musel zastavit a nadechnout, než pokračoval. „Příští zastávka Šprýmov, následuje Šprýmov!“

Galinda si k hrudi tiskla balíček s oblečením. Ten starý kozel, který se roztahoval na protějším sedadle, ve Šprýmově nevystupoval. Byla vděčná, že jízda vlakem cestující uspává. Nechtělo se jí stále vyhýbat očnímu kontaktu. Chvilí před tím, než nastoupila do vlaku, šlápla její gardedáma, chůva Svíravá, na rezavý hřebík. Z obav, že onemocní syndromem zkamenělé tváře, si vynaříkala návštěvu nejbližší chirurgie, kde jí poskytnou ošetření a uklidňující zaklínadla. „Určitě se zvládnou dostat do Shizu i sama,“ odbyla ji Galinda chladně, „nemusíš se se mnou obtěžovat, chůvo.“ A chůva se také neobtěžovala. Galinda doufala, že by jí mohla zkamenět aspoň pusa, než se jí uleví a dorazí do Shizu, aby ji pomohla se vším, co bude po příjezdu následovat.

Výraz její vlastní tváře byl neměnný, snažila se, aby zcela vystihoval nudu z cestování vlakem. Ve skutečnosti se však doposud nikdy nevzdálila od rodinného sídla. Nejdále se dostala na malý trh do Pěnova, který je vzdálený asi den cesty kočárem. Výstavba železnice před deseti lety způsobila, že staré mléčné farmy byly zbourány a nahrazeny venkovskými sídly pro obchodníky a továrníky z Shizu. Galindina rodina ale měla mnohem raději prostředí vesnické oblasti Gillikin, kde se konají hony na lišky a krajinu zdobí zarostlá údolí a odloučené chrámy zasvěcené Lurline. Pro ně byl Shiz vzdálenou městskou hrozbou a ani praktičnost nové železnice je nenalákala riskovat všechny ty nástrahy velkoměsta, jako byl Shiz.

Galinda neviděla krásný zelený svět za okny vozu, viděla jen svůj vlastní odraz. Trpěla krátkozrakostí, kterou s sebou přináší mládí. Byla přesvědčena, že když je krásná, tak je významná. Významná čím a pro koho jí zatím unikalo. Pohybem hlavy rozhoupala své blyštivé kadeře, do kterých se opřelo slunce a bylo to, jako by se rozsypal měšec zlatáků. Její rty byly dokonalé, našpulené do tvaru červené

třpytivé růže v rozkvětu. Její zelená cestovní róba s okrovými prvky znázorňovala bohatství, zatímco černá šála decentně obtočená kolem ramen byla náznakem jejích akademických záměrů. Konec konců byla přeci na cestě do Shizu, jelikož je *chytrá*.

Ale existovalo vícero způsobů, jak být chytrý.

Bylo jí sedmnáct a celé městečko Pěnov ji přišlo vyprovodit. První dívka z Perthských kopců, kterou přijali do Shizu. U přijímacích zkoušek si vedla znamenitě. Napsala úvahy zaměřené na Studijní etiku světa přírody: „Cítí květiny lítost, když je utrhnou a dají do kytice?“, „Dodržují deště abstinenci?“, „Mohou si zvířata opravdu zvolit dobro?“ nebo „Morální filozofie jara“.

V těchto dílech hojně citovala z Oziady a její veselá próza přijímací komisi uchvátila. Tříleté studium na Crage Hall. Sice to nebyla jedna z těch lepších vysokých škol, ty lepší byly stále jen pro muže, ale byla to Univerzita v Shizu. Při další obchůzce průvodčího se její společník v kupé probudil a široce se protáhnul. „Byla byste tak laskavá a podala mi mou jízdenku? Je v horní přihrádce,“ požádal. Galinda vstala a natáhla se po jízdence. Byla si moc dobře vědoma, že ta stará zarostlá kreatura pozoruje její svůdnou figuru. „Tady máte,“ podala mu jízdenku. „Nepodávejte ji mně drahoušku, ale průvodčímu,“ opravil ji. „Bez protistojných prstů nemám naději si s tak malým kouskem papíru poradit,“ dodal.

Průvodčí mu cvaknul lístek a řekl: „Jste jeden z mála zvířat, co si mohou dovolit cestovat první třídou.“

„Ach tak,“ poznamenal kozel, „mám své výhrady k označení *zvíře*, ale předpokládám, že zákon mi cestování v první třídě umožňuje, že ano?“

„Peníze jsou peníze,“ opověděl průvodčí nezaujatě. Následně cvaknul lístek Galindě a vrátil jí ho.

„Peníze *nejsou* peníze,“ pokračoval kozel, „ne když můj lístek stál dvojnásobek toho, co lístek tady mladé slečny. V tomto případě jsou peníze privilegiem. A já ho čistě náhodou mám.“

„Jedete do Shizu, že ano?“ zeptal se průvodčí Galindy a ignoroval kozlovu připomínku. „Poznám to podle té studentské šály,“ dodal.

„No to víte, něco takového,“ odbyla ho. Konverzaci s průvodčími nepovažovala za zábavnou. Když ale průvodčí postoupil dále do vozu, tak zjistila, že se jí ještě více nezamlouvá kozlův zlověstný pohled.

„Věříte, že se v Shizu něčemu naučíte?“ otázal se jí.

„Už jsem se naučila, že se nemám bavit s cizinci,“ odvětila.

„Pak se tedy představím, a cizincem už nebudu. Jmenuji se Dillamond.“

„Nerada Vás poznávám.“

„Jsem učitel na Univerzitě v Shizu, vyučuji na přírodovědecké fakultě.“

I na kozla se obléká příšerně, pomyslela si Galinda. Peníze nejsou všechno. „Pak tedy budu muset překonat svůj vrozený stud a taktéž se představit. Jmenuji se Galinda, pocházím z rodu Arudenů, z matčiny strany.“

„Budu tedy první, kdo vás přivítá v Shizu, Glindo. Tohle je váš první rok?“ pokračoval.

„Prosím, je to Galinda, se správnou starou gillikinskou výslovností, pokud dovolíte,“ opravila ho. Nemohla se přinutit nazvat ho *panem*. Ne když se dívala na tu příšernou bradku a vestu, která vypadala jako by ji vystříhli z kusu hospodské rohožky.

„Zajímalo by mě, co si myslíte o Čarodějových nových návrzích a omezeních ohledně cestování,“ položil dotaz. Kozlovy oči byly vřelé, ale zároveň děsivé. Galinda o žádných omezeních nic neslyšela. Nemohla k tomu nic říct. Dillamond, (nebo snad doktor Dillamond?), vysvětlil konverzačním tónem, že Čaroděj měl v úmyslu omezit cestování Zvířat v prostředcích hromadné dopravy, s výjimkou předem určených míst. „Zvířata měla vždy své vlastní vozy,“ odpověděla Galinda. „Ale já mluvím o Zvířatech,“ upozornil jí Dillamond. „Mluvím o těch oduševnělých.“

„Ach, těchto,“ řekla Galinda stroze. „Já v tom problém nevidím.“

„Ach božínku, opravdu?“ dušoval se Dillamond. „Vskutku nevidíte?“ Bradka se mu zachvěla podrážděním. Začal ji poučovat o právech Zvířat. Za stávajících podmínek by si jeho vlastní prababička nemohla dovolit cestovat v první třídě. Kdyby ho chtěla navštívit v Shizu, tak by musela cestovat v dobytčím voze. Kdyby Čarodějovy zákazy měli projít přes Schvalovací výbor, a nejspíše projdou, ztratil by Kozel všechna privilegia, která si vydobyl za roky studia, lekcí a spoření. „Je snad správné takhle nakládat s inteligentním tvorem?“ poznamenal. „Cestovat tam a zpátky zavřený v ohradě?“

„Souhlasím s Vámi, cestování je tak povznášející,“ odpověděla mu Galinda. Zbytek cesty, včetně přestupu ve Dvoře Dixxi, už spolu přežili v hrobovém tichu.

Když vystoupili v Shizu a Dillamond uviděl zmatenou Galindu, která si v šumu zalidněné stanice neví rady, tak se mu jí zželelo. Nabídl, že jí zajistí odvoz do Crage Hall. Galinda ho následovala a pokoušela se vypadat tak klidně, jak jen dokázala. Za ní šlo několik portýrů, kteří vláčeli její zavazadla.

„Tak tohle je Shiz!“ konstatovala s údivem a snažila se, aby jí oči nevypadly z důlků. Město ohromně šumělo smíchem, spěchem a lidmi, kteří se snažili vyhýbat povozům. A to viděla pouze Nádražní náměstí obklopené budovami z hnědých a modrých kamenů porostlých břečťany a mechem. Všechna ta zvířata a Zvířata. Doma v Pěnově snad nikdy neviděla podivné kuře, jak kdáká o filozofii. A hned opodál seděla čtveřice tseber na zahrádce kavárny. Byly oděny v blyštivých, saténových, černobílých šatech s pruhy jakoby na odiv svému vrozenému zbarvení. Viděla slona na zadních řídit dopravu, tygra oděného v exotickém náboženském rouchu a nějakého mnicha nebo snad jeptišku. Přesně tak, byly to Tsebry, Sloni, Tygři a někdo kdo připomínal Kozu. Musela si začít dávat pozor na správné používání velkých písmen, jinak by mohl být patrný její vesnický původ.

Dillamond jí laskavě obstaral povoz s lidským řidičem, nasměroval ho na Crage Hall a zaplatil mu předem. Za toto štědré gesto musela Galinda ukázat lehký vděčný úsměv. „Naše cesty se ještě setkají,“ řekl Dillamond zdvořile, ale rázně, jakoby snad vynášel proroctví. Povoz se rozjel a Dillamond zmizel v houfu lidí. Galinda si uvolněně nastoupila do polstrovaného vozu. Začínala litovat, že chůva musela na ten hřebík šlápnout.

Crage Hall byla od Nádražního náměstí vzdálená asi dvacet minut. Za zdmi z modrého kamene se rozprostíral komplex budov s velkými okny, jejichž sklo připomínalo vodní hladinu. Architektura střeš připomínala bojiště slepých oblouků a tesaných čtyřlístků. Zkoumání architektury bylo Galindinou skrytou vášní. Očima brouzdala po architektonických prvcích, které dokázala rozeznat, ale některé jemnější detaily byly ukryté pod vrstvou šlahounů a mechu. Na chvíli byla zcela uchválena.

V atriu nově příchozí vítala ředitelka Crage Hall, gllikinská žena z vyšší třídy s rybím výrazem ve tváři a až nevkusným přebytkem náramků z minerálů. Ředitelka

se zcela vymykala strohým módním standardům typickým pro ženy ve vysokém postavení, které Galinda očekávala. Tato působivá žena měla honosné šaty rybzízové barvy, kterým na živůtku vířily noty a hudební značky. „Jmenuji se Madam Hříšerná,“ řekla Galindě. Její hlas byl basso profundo, stisk ochromující, držení těla vojenské a náušnice velikosti svátečních ozdob. „Porozhlédněte se kolem, dáme si rychlý šálek čaje v salóнку a následně se sejdeme ve Velké síni a přidělíme vám spolubydlící.“

Salónek byl plný krásných mladých dívek, všechny byly oděny v modrých a zelených barvách a za nimi se táhly jejich studentské šály jako unavený stín. Galinda byla vděčná za své lněné a blyštivé vlasy a stoupla si k oknu, aby mohly sluneční paprsky tančit v jejích vlnitých kadeřích. Čaje se skoro ani nedotkla. Ve vedlejší místnosti se sešly chůvy všech dívek a dopřávaly si čaj z velké kovové várnice. Tlachaly a smály se jako by byly všechny staré známé ze stejné vesnice. Bylo to poněkud groteskní. Všechny ty baculaté ženy, které se na sebe smějí a hlučí jako na tržišti.

Galinda si příliš pozorně nepřečetla drobné písmo na přihlášce, neuvědomila si, že bude mít spolubydlící. Možná její rodiče připlatili za jednolůžkový pokoj? A kde bude bydlet Svíravá? Rozhlížela se po místnosti a uvědomila si, že některé z těch dívek pocházejí z ještě lepších rodin než ona. Všechny ty perly a diamanty! Galinda byla ráda, že si na sebe vzala jednoduchý stříbrný náhrdelník. Na cestování s klenoty bylo něco nevkusného. Tuhle svou pravdu si zopakovala tolikrát, až se jí z toho stalo přísloví. Při první příležitosti to určitě musí zmínit na důkaz svých vyhraněných názorů a zcestovalosti. „Přehnaně vystrojenému cestovateli záleží více na tom být viděn než na dívání se kolem sebe,“ mumlala si pro sebe, jak si to nacvičovala, „zatímco pravý cestovatel ví, že krása okolního neznámého prostředí je tím nejlepším módním doplňkem.“ Výborně, to by šlo.

Madam Hříšerná přepočítala studentky, chopila se svého šálku a všechny nahnala do Velké síně. Až tam si Galinda uvědomila, že dovolit chůvě, aby vyhledala lékařkou pomoc, byla nesmírná chyba. Veškeré to tlachání chův zřejmě nebylo jen plytké a společenské. Bylo také prostředkem k tomu, aby rozhodly, které dívky budou spolubydlící. Očekávalo se, že se chůvy

s organizačními záležitostmi seznámí mnohem rychleji než studenti. Za Galindu neměl kdo mluvit, neměl ji kdo zastupovat!

Po zdvořilostních uvítacích řečech se dívky začaly po párech rozcházet do svých pokojů, zatímco chůvy šly posbírat jejich zavazadla. Galinda začínala blednout potupou. Ta stará bláznivka Svíravá, by jí určitě zařídila spolubydlící z dobré rodiny. Nemusela by se teď cítit tak potupně, a navíc by to všechno seznamování mělo nějakou cenu. Touhle dobou už byly všechny lepší dívky spárované. Diamant k diamantu, smaragd ke smaragdu, aspoň tak jí to připadalo. Postupně se síň začala vyliďňovat a Galinda přemýšlela, jestli by neměla vyrušit Madam Hříšernou a vysvětlit jí její politováníhodnou situaci. Galinda byla přeci jen z rodů Arudenů z Kopců, aspoň z jedné strany. Tohle bylo ohavné nedorozumění. Oči se jí začínaly lesknout slzami.

Neměla na to ale odvahu. Zůstávala opřená o starou, hloupou a vratkou židli. Až na ni se střed místnosti skoro vyklidil a zůstaly jen všechny ty stydlivé a nepoužitelné dívky, které postávaly ve stínech po okrajích místnosti. Byla lapena v překážkovém hřišti ze zdobených židlí. Dřepěla tam jako zapomenuté zavazadlo.

„Pokud tomu správně rozumím, tak vy ostatní jste dorazily bez chův,“ prohlásila Hříšerná snobsky. „Jelikož požadujeme, aby naše studentky měly doprovod, tak vás teď rozdělím do trojic a půjdete do ubytovny pro nováčky, kde budete bydlet v pokojích po patnácti. Ujišťuji vás, že na těchto pokojích není ze společenského hlediska nic ostudného, ani v nejmenším.“ Lhala jim do očí, a navíc ani ne moc přesvědčivě.

Galinda se konečně ozvala. „Prosím, Madam Hříšerná, došlo zde k nedorozumění. Já jsem Galinda Arudenská. Má nebohá chůva před odjezdem stoupla na rezavý hřebík a bude mít jednodenní nebo dvoudenní zpoždění. Já nepatřím do společnosti z ubytoven, jak vidíte.“

„Jak nemilé,“ řekla Hříšerná s úsměvem. „Jsem si jistá, že vaše chůva ráda zastoupí pozici doprovodu pro celou Růžovou kolej? Čtvrté patro, po pravé...“

„Ne, ne, to by dozajista nerada,“ skočila jí Galinda odvážně do řeči. „Nejsem zde od toho, abych spala na ubytovně, Růžové nebo jiné. Musela jste mě špatně pochopit.“

„Situaci chápu velmi dobře, slečno Galindo,“ ohradila se Hříšerná a její pleť se začínala ještě více podobat té rybí a její oči byly snad ještě vypouklejší. „Ať už se jedná o nedorozumění nebo o nedochvilnost, jsou zde organizační záležitosti, které se musí vyřešit. Vzhledem k tomu, že jste nedorazila v doprovodu své chůvy, která neprovedla patřičné kroky k vaší spokojenosti, tak tato rozhodnutí musím učinit za vás. Už žádné zdržování, musím rozřadit ostatní dívky, které se k vám přidají na Růžové koleji...“

„Mohu s Vámi hovořit v soukromí, Madam?“ přerušila ji zoufale Galinda. „Abyste rozuměla, nezáleží mi, jestli budu v pokoji po dvou nebo na ubytovně.“ Lhala, seč jí síly stačily a mnohem přesvědčivěji než předtím Hříšerná, což upoutalo její pozornost.

„Začínám si o vás myslet, že jste drzá, slečno Galindo,“ řekla nadneseně.

„Věřte mi, mám mnohem více co nabídnout k zamyšlení,“ prohlásila Galinda opovážlivě a vyzbrojila se svým nejsladším úsměvem.

Hříšerná se rozhodla zasmát. „Díky, Lurline! Konečně někdo se špetkou osobnosti. Večer můžete přijít do mých komnat o povědět mi o nedostacích vaší chůvy. Je mou povinností obeznámit se se situací. Prozatím vám ale nabídnu možnost kompromisu, slečno Galindo. Pokud nemáte dalších námitek, pak vaše chůva bude doprovázet vás, a ještě jednu dívku, která chůvu nemá. Chápejte, všechny ostatní dívky, co dorazily s chůvami, už jsou rozdělné a vy nevycházíte do počtu.“

„Jsem si jistá, že to by zvládnout mohla.“

Hříšerná pohlédla na seznam dívek a řekla: „Dobrá tedy, k slečně Galindě Arudenské se v pokoji pro dva připojí dcera Throppa třetího z Hnízdné planiny, slečna Elphaba?“

Nikdo se neozval. „Elphaba?“ opakovala Hříšerná, zatímco si upravovala své mnohé náramky a tiskla si dva prsty k hrdlu. Ta holka byla až úplně vzadu. Nuzačka v červených šatech s nevkusným vzorem frotáže v nepadnoucí obuvi, kterou nosí jen staří lidé. Galinda si prvně myslela, že ji klame zrak a je to pouze odraz světla z nedalekých budov porostlých mechem a břečťanem. Když se ale Elphaba začala přibližovat, zatímco za sebou táhla své kufry, tak to začínalo být zřetelné. Ta holka

byla zelená! Holka s profilem tváře tvaru sekery s hnědobně zelenou kůží a dlouhými, nadpozemsky vypadajícími havraními vlasy.

„Národnosti mlaskalovské, však s dětstvím stráveným v Zemi Čtvermoňů,“ četla Hříšerná ze svých poznámek. „Jak zajímavé, slečno Elphabo. Všichni se dozajisté těšíme na příběhy z tak exotického prostředí. Slečno Galindo a Elphabo, zde jsou klíče k vašemu pokoji. Máte pokoj dvacet dva na druhém podlaží,“ usmívala se Hříšerná od ucha k uchu na Galindu, zatímco Elphaba přistupovala blíže. „Cestování je *tak* povznášející,“ začínala se Galinda dusit svými vlastními slovy, které teď zněly jako kletba. Udělala pukrle a prchla. Elphaba se zrakem upřeným na podlahu ji vzápětí následovala.

2

Příští den dorazila chůva Svíravá s nohou ovázanou do trojnásobku její obvyklé velikosti. Elphaba už měla vybaleno to málo, co si přivezla. Její oblečení viselo jako kusy hadrů na háčcích ve skříni. Tenké beztvaré stíny oblečení zahnané do kouta Galindinými honosnými róbami s ramenními vycpávkami a polstrovanými loketními opěrkami. „Jsem šťastná jako blecha, že můžu být i tvá chůva, vůbec na tom nesejde,“ řekla Svíravá a zubila se na Elphabu. Udělala to dříve, než ji Galinda stihla odtáhnout do ústraní a říct jí, aby odmítla. „Je to ovšem můj tatínek, kdo tě platí, aby si byla *mojí* chůvou,“ připomenula se Galinda důrazně. „Zas tak moc mi neplatí, moje kachničko, zas tak moc ne. Můžu se rozhodovat i sama.“

„Chůvo!“ sykla Galinda, když Elphaba odešla do zatuchlé umývárny. „Jsi snad slepá? Nevidíš, že ta mlaskalovská holka je zelená?“

„Zvláštní, že ano? Myslela jsem si, že Mlaskalové jsou mrňaví. Ona je ale normálně vysoká, vypadá to, že můžou být různě velcí. Božítku, vadí ti snad ta zelená? Řekla bych, že ti to prospěje, když se tomu nebudeš bránit. Ženeš se za světáctvím, ale vůbec okolní svět neznáš. Myslím, že je to vykročení správným směrem. Proč by taky ne?“

„To není na tobě, abys organizovala mé vzdělání, ať už světácké nebo jiné!“

„Ne, drahoušku,“ odpověděla jí chůva. „Ale ty sama si za tu šlamastiku můžeš, já jsem tady jen *výpomoc*.“

Galinda byla v pasti. Včerejší večerní rozhovor s Hříšernou jí také nenabídl žádné východisko. Galinda na schůzku dorazila bez zbytečných odkladů. Dorazila v elegantní puntíkové sukni v barvách fialové a půlnoční modři s krajkovým živůtkem, a jasným cílem. Hříšerná pokynula, aby se k ní přidala v salóнку pro návštěvy, kde bylo několik kožených křesílek umístěno před okázale velký krb. Ředitelka si nalila mátový čaj a nabídla Galindě karamelizovaný zázvor v listech perlovníku. Pokynula směrem ke křesílku, kde se měla Galinda usadit, ale sama stála před krbovou římsou jako velká lovkyně.

Než se pustily do konverzace, tak v souladu s tradicemi vyšší třídy a okázalostmi se nejprve napily a uždibly občerstvení. V této chvíli klidu si Galinda povšimla, že Hříšerná nevypadá jako ryba jen od pohledu, ale že se tak i obléká. Měla na sobě volně padnoucí šaty krémové barvy, které byly naduté jako obrovský vzdušný měchýř, který sahal od límce až po kolena, kde se zužoval a zase rozpínal až k podlaze, kde těsně obepínal lýtka a končil v poněkud fádních záhybech. Vypadala jako obří kapr uprostřed pánského klubu. Nevýrazný a znuděný Kapr, co se podobá spíše tomu bezduchému tvorů.

„Pověz mi tedy o tvé chůvě, drahá. O tom důvodu, proč nemůže doprovázet celou kolej. Jsem jedno velké ucho.“

Galinda si to připravovala celé odpoledne. „Víte, paní ředitelko, nechtěla jsem to rozebírat na veřejnosti. Když jsme byli minulé léto na pikniku v Perthských kopcích, tak měla Chůva velice ošklivou nehodu. Chtěla utrhnout trs horského tymiánu, který rostl na útesu a přepadla z něj. Týdny ležela v bezvědomí, a když se probudila tak si z té nehody nic nepamatovala. Kdybyste se jí na to zeptala, nevěděla by, o čem mluvíte. Amnézie způsobená traumatem.“

„Chápu, jak vyčerpávající to pro Vás musí být. Proč jí to ovšem nedovoluje vykonávat práci, kterou jsem navrhla?“

„Od té doby je pomatená. Někdy si plete věci živé s neživými. Klidně sedí a povídá si, dejme tomu, s židlí a pak nám vypráví její životní příběh. Její touhy a výhrady...“

„Jak humorně tragické,“ poznamenala Hříšerná. „Jak neotřelý, emocionální život nábytku. To by mne ani nenapadlo.“

„Vskutku, ač to může znamenat hodiny zábavy, tak vedlejší příznaky jsou mnohem závažnější. Madam, musím se Vám svěřit, že chůva někdy zapomene, že lidé, a dokonce zvířata jsou živí.“ Galinda se na chvíli zastavila a dodala: „Snad i Zvířata.“

„Pokračuj má drahá.“

„Já jsem na to zvyklá, chůva se mnou byla od narození a znám ji. Vím, jaké má zvyky, ale někdy může zapomenout, že člověk existuje, že ji potřebuje, nebo dokonce, že je člověkem. Jednou vyklízela šatník a převrhla jej na nebohého čeledína a zlomila mu vaz. Nevšimla si toho křiku, přímo u jejích nohou. Pokračovala ve skládání ložního prádla, rozmlouvala s matčinou noční róbou a ptala se jí na všelijaké nevhodné věci.“

„Jaká to podivuhodná diagnóza,“ konstatovala Hříšerná. „A jak frustrující to musí být pro vás.“

„Nemůžu dopustit, aby převzala zodpovědnost za čtrnáct dalších dívek,“ svěřila se Galinda. „Pokud jde o mě, tak je to v pořádku. Svým způsobem tu starou bláznivku mám ráda.“

„Ale co tvá spolubydlící?“ dotazovala se ředitelka. „Nemůže se jí něco stát?“

„Já se o ni neprosila,“ řekla Galinda a pohlédla ředitelce do nemrkavých lesklých očí. „Ta nebohá Mlaskalka vypadá, že je zvyklá na život v nepohodlí. Buď si zvykne nebo snad požádá abyste jí umožnila přesun z mého pokoje. Pokud ovšem necítíte vy sama zodpovědnost ji přesunout pro její vlastní bezpečí.“

„Domnívám se, že pokud slečna Elphaba nedokáže žít v podmínkách, které jsme jí poskytli, tak opustí Crage Hall dle vlastního uvážení. Nemyslíte?“

To *my* ve větě „*kteře jsme jí my poskytli*“. Hříšerná do toho chtěla zatáhnout i Galindu. Obě si to uvědomovaly. Galindina nestrannost byla v ohrožení. Bylo jí pouhých sedmnáct let a před pár hodinami si tento nedůstojný pocit vyloučení ze společnosti zažila ve Velké síni. Neměla tušení, co by Madam Hříšerná mohla mít proti Elphabě, krom jejího vzhledu. Ale co? Rozhodně v tom bylo něco více. Jakoby nějak vycítila, že ať to bylo cokoli, tak to nebylo správné. „Nemyslíte, drahoušku?“ zopakovala se Hříšerná a pomalu se předklonila jako ryba při skoku z vody.

„Ovšem, uděláme, co zmůžeme,“ souhlasila Galinda tak nevýrazně, jak mohla. Teď si jako ryba připadala ona. Chytla na perfektně nahozený háček.

Ze stínu salónku se přiřítla malá, asi metr vysoká, mechanická bytost z leštěného bronzu. Na hrudi měla přiřroubovanou identifikační cedulku. Na cedulce stálo ozdobným písmem: Kovářův a všemělvův mechanický muž. Mechanický sluha sesbíral prázdné šálky a odbzučel pryč. Galinda netušila, jak dlouho tam byl a co všechno slyšel, ale nikdy neměla ráda mechanická stvoření.

Elphaba trpěla vážným případem něčeho, čemu Galinda přezdívala trucování čtením. Elphaba se neschoulila, na to byla moc kostnatá, spíše se poskládala a svůj vtipně špičatý a zelený nos zabodla do plesnivých stránek knihy. Elphaba si při čtení pohrávala se svými vlasy. Namotávala a kroutila si je mezi prsty, které působily spíše jako větvičky, vypadaly skoro jako kosti. Její vlasy se nikdy nezkroutily, nehledě na to, jak často si je omotala kolem prstů. Svým zvláštním a děsivým způsobem to byly překrásné vlasy, jako kožich nádherné šelmy. Černé hedvábí, jako kávová zrna přeměněná v nitě, jako půlnoční déšť. Galinda se nechtěla zamotávat v metaforách, Elphabiny vlasy pokládala za fascinující, o to více, že zbytek té holky byl tak ošklivý.

Moc spolu nemluvily, Galinda byla příliš zaneprázdněna navazováním známostí s ostatními dívkami z lepších rodin, které měly být jejími právoplatnými spolubydlíci. Bez pochyby si bude moci vybrat nového spolubydlíčího v polovině semestru nebo nejpozději na podzim. Takže ji Galinda nechávala na pokoji a raději trávila čas dole v klubovně, kde rozebírala drby se svými novými kamarádkami. S Millou, Pfannee a Shenshen. Bylo to jako z dětských knih o internátních školách, kde každá z dívek byla bohatší než ta předešlá.

Zpočátku se Galinda nezmiňovala o své spolubydlíci a Elphaba nejevila žádnou touhu se vyskytovat v Galindině společnosti, což pro ni bylo úlevou. Pomluvy se ale musely dříve či později začít šířit. Prvním tématem byla Elphabina garderoba a její zjevná chudoba. Skoro jako by bylo pod jejich úroveň zaobírat se její chorobnou a nevábou barvou pleti. „Někdo mi řekl, že Madam ředitelka říkala, že slečna Elphaba je dcerou Throppa třetího z Hnízdné planiny,“ řekla Pfannee, která byla také Mlaskal, byla ovšem z jiné linie, jež nebyla tak velká jako rodina Throppů. „Throppové jsou v Hnízdné planině a za jejími hranicemi velice uznávaní. Jeho eminence Thropp založil místní milici, která vytrhala Cestu ze žlutých cihel, tu, kterou regent Ozmin začal pokládat, když jsme ještě byly malé, ještě před Slavnou

revolucí. Nikdo z jejich rodiny nikdy žádnými neduhy netrpěl. Thropp, jeho žena, ani vnučka Melena, tím si můžeme být jisté.“ Tím neduhem Pfannee samozřejmě myslela zelenost.

„Ale jak pýcha předchází pád! Je otrhaná jako cikánka,“ dodala Milla. „Viděly jste někdy tak laciné oblečení? Její chůvu by měli vyrazit.“

„Ona přeci žádnou chůvu nemá, teda myslím,“ řekla Shenshen. Galinda, která si tím byla jistá, nic neříkala.

„Říkali přece, že žila v Zemi Čtvermoňů,“ pokračovala Milla. „Třeba tam její rodinu vyhostili za nějaké zločiny?“

„Nebo možná spekulovali s rubíny,“ dodala Shenshen.

„Kdyby ano, tak kde je to bohatství?“ vyštěkla Milla. „Spekulanti s rubíny se měli velmi dobře, slečno Shenshen. Naše slečna Elphaba nemá ani dvě zlatky, co by o sebe mohla otřít a nazvat svými.“

„Možná je to náboženská záležitost? Řeholní slib?“ navrhla Pfannee a nad celým tím nesmyslem se všechny rozchechtaly.

Elphaba, která si zrovna přišla do klubovny pro šálek kávy, jejich smích jen rozdmýchala. Elphaba si jich nevšímala, ale všechny ostatní studentky na ně hleděly. Každá z nich chtěla být součástí jejich veselého kroužku, tato situace těm čtyřem ale zcela vyhovovala.

Galinda se pomalu začínala smířovat s realitou, že se opravdu musí učit. O svém přijetí na Shiz uvažovala jako o důkazu svého intelektu a věřila, že bude chodby zasvěcené vědomostem pouze zdobit svou přítomností a občasnou chytrou hláškou. Mylně si myslela, že bude jako živoucí mramorová bysta, kterou budou všichni jen obdivovat a říkat: „To je ale mladá a inteligentní kráska. No není nádherná?“

Vůbec ji nenapadlo, že ještě existují věci k učení a už vůbec ne, že se je bude muset učit právě ona. Typ vzdělání, po kterém všechny nové dívky prahly, neměl nic společného s Madam Hříšernou nebo Zvíraty žvatlajícími na přednáškách za pultíkem. Nestály o rovnice, citace a přednášky, chtěly Shiz samotný. Chtěly městský život, život propletený rozmanitostí, panoptikem tváří, kuriozním životem a kuriozitou života, to vše smíchané k dokonalosti.

Galinda byla ráda, že Elphaba nejevila zájem o žádné z vycházek a aktivit, které chůvy plánovaly. Většinu času stejně došly jen k jídelně pro něco malého k snědku, této týdenní vycházce se začalo přezdívat Společenství vycházky a žvance. Univerzitní část města začínala planout barvami podzimu. Nebyly to jen vadnoucí listy, ale také vlajky a prapory, které se na střechách a věžích zmítaly v podzimním vánku.

Galinda si líbovala v architektuře Shizu. Architektonické skvosty byly všude kolem, ale zejména v univerzitních dvorech a vedlejších uličkách, kde se stále tyčily pozůstatky původních staveb. Starobylé roubení a čepové rámy, které jako staré nehybné babičky, drží tíhu nových generací staveb na obou stranách.

5 KOMENTÁŘ

V následující kapitole se budu věnovat strategiím a postupům, které byly zvoleny při překladu vlastních jmen. Výchozí text je uveden v příloze 1.

K překladu byly vybrány pasáže z úvodní části knihy (s. 83-98), kdy se hlavní postava Galinda vydává studovat do Shizu na univerzitu.

V úvodu budou stručně představeny překladatelské postupy u děl, které téma země Oz také rozvíjejí, zejména děl popsaných v třetí kapitole. V přehledu jsou uvedena zejména ta díla, která mohou být českému příjemci známá a s tím i překlady některých vlastních jmen. Se všemi těmito díly jsem se seznámil v rámci přípravy překladu.

V komentáři představím překladatelské strategie a postupy založené především na typologii Dvořákové (2016) a dále pak podle Vinaye a Darbelneta (Knittlová, 2010) a Pedersena (2005). Na konci komentáře bude i kvantifikový přehled užitých strategií.

5.1 Překladatelské postupy v dílech inspirovaných tematikou země Oz

Vzhledem k původní pohádkové inspiraci překládaného díla je zřejmé, že již existuje množství překladů, titulků, dabingu a zpracování, které vznikly užitím různých překladatelských strategií. Jelikož jednotliví překladatelé překládali tato díla bez ohledu na historii předešlých zpracování, tak některá přeložená vlastní jména mají více překladů a navzájem spolu nekorespondují. V následující podkapitole jsou rozebrány dosavadní překlady vlastních jmen vyskytujících se v prostředí země Oz a vhodnost jejich použití pro účely překladu knihy *Wicked: The Life and the Times of the Wicked Witch of the West* od Gregoryho Maguira.

5.1.1 Čaroděj ze země Oz

Tento populární muzikálový film z roku 1939 se dočkal také českého dabingu, který je ovšem doplněný o titulky. Titulky jsou zejména důležité při

hudebních číslech ve filmu, jelikož zde bylo ponecháno originální znění písní v anglickém jazyce. Můžeme zde nalézt paradox duality překladu titulků a dabingu. V jedné části písně se představuje starosta města *Munchkin City* a v titulcích je to přeloženo jako *město Mlaskalov*. Zatímco titulky se zde příklání k domestikaci, český dabing v promluvě vprostřed písně zní: „*Dnešní den vyhlašuji dnem nezávislosti všech Muchkinů a jejich potomků...*“ Dabing tedy inklinuje k exotizačnímu přístupu. Je pozoruhodné pozorovat tuto dualitu překladu v rámci jedné scény. Z uvedeného je vcelku jednoznačné, že titulky a dabing nebyly sladěny a patrně vznikly odděleně.

5.1.2 Mocný vládce Oz

Film z roku 2013 nese původní název *Oz the Great and Powerful*. Jedná se o příběh inspirovaných krajinou a lidem země Oz. Děj je z pohledu překladu vlastních jmen vedlejší. Zde se stejně jako u následujících příkladů budu zabývat zejména překladem vlastních jmen, která se objevují ve všech srovnávaných dílech. V tomto díle se neobjevují některé z postav, které jsou přítomny v překládané knize, ale spíše jejich předobrazy.

Zlá čarodějnice ze Západu se zde jmenuje Theodora a její sestra Evanora, což nejsou relevantní překlady vhodné pro novou verzi. Podobně jako i u dalších překladů se zde dostatečně kreativně nepracuje se slovem *wicked*, namísto něj se používá poněkud redukční slovo *zlá*. Slovo *wicked* má v CJ vícero významů, jako například *zkažená, špatná, hříšná, podlá, bezbožná...*

Setkáváme se zde také se *Emerald City / Smaragdovým městem* a *Yellow Brick Road / Cestou ze žlutých cihel*, což jsou doslovné překlady, které žádným způsobem nenarušují výstavbu příběhu. Jejich použití ovšem nastiňuje, že i další názvy toponymických prvků budou rovněž přeloženy, ať už doslovně nebo převzetím v zájmu konzistence.

Z původních postav se setkáváme s postavou *The Wizzard / Čaroděje* a Glindou. V tomto zpracování je Glindě již přisouzen titul *Glinda the Good*, což je přeloženo jako *Glinda Dobrodějka*. Jedná se o jeden z možných překladů, ale

můžeme zde spekulovat i o jiných možnostech jako: *Glinda Dobrotivá*, *Dobrá čarodějka Glinda* apod.

Kreativnějším překladatelským řešením je v tomto snímku pojmenování obyvatel. *Munchkins* se zde jmenují *Mlaskalové*, obyvatelé *Quadling Country* se zde jmenují *Čtvermoňové* a obyvatelé *Winkie Country* jsou *Mrkalové*. U těchto překladů je zřetelná strategie vycházející z kořenů jednotlivých slov: *munch* / *žvýkat*, *quad* / *čtyři* a *wink* / *mrkat*. Dle mého se jedná o novotvar, který je pro diváka přijatelný. S ohledem na české prostředí byly tyto překlady akceptovatelné a rozhodl jsem se je zapracovat do své interpretace.

5.1.3 Muzikál Čarodějka

Celosvětově úspěšný muzikál *Wicked* se dočkal také českého zpracování, který byl uveden v roce 2019 v GoJa Music Hall, kde texty písní přeložil Michael Prostějovský a scénář přeložil Adam Novák. Český překlad zachoval jména postav jako *Elphaba*, *Glinda*, *Nessarose*, *Boq*, *Madame Morrible* a *Dr. Dillamond*, *Fiyero* apod. Je zde tedy zřejmé, že se překladatel přiklonil ke strategii exotizační.

5.2 Zvolená překladatelská strategie

V případě zvoleného úryvku se jedná o knihu, která není primárně určena pro dětské publikum. Svou slovní zásobou, která obsahuje i vulgarismy, a temnou stránkou děje, který není ochuzen ani o erotické pasáže, se řadí do literatury pro dospělé. Komplikace s překladem je však v tom, že kniha je založena na původní dětské knize a filmovém zpracování, které bylo určeno primárně pro dětské obecenstvo. To způsobuje, že VT operuje s fantasy a pohádkovým prostředím určeným pro děti, ale roubuje na něj příběh pro dospělé. Nelze se zde tedy zcela vymezit v rámci užití vyšší míry domestikace nebo exotizace.

Kniha je určena pro dospělé čtenáře, což by mohlo být hlavním argumentem pro ponechání vlastních jmen v původní originální podobě a jejich překlad není nezbytný. Při překladu ovšem narážíme na dřívější notoricky známé překlady pojmů

ze světa, ve kterém se děj odehrává a na již existující komplexní překlady, jak již bylo uvedeno výše.

Vzhledem k povaze textu jsem se rozhodl pro účely vlastního překladu zvolit kombinaci domestikačního a exotizačního přístupu, dle Popoviče (1975) a Dvořákové (2016). Domestikace je uplatňována zejména u prvků, které jsou přeneseny z předcházejících dětsky orientovaných textů, jelikož zde už byly položeny základy pro názvosloví a v podobném duchu jsem se rozhodl pokračovat i při překladu slov a názvů ze stejné kategorie. Naopak u prvků, které se vyskytují výhradně v tomto zpracování, se přikláním spíše k exotizaci, jež se uplatňuje u vybraných vlastních jmen, která dle mého názoru nemají konotační význam pro domestikaci a převod. Některá jména jsou už natolik kulturně vstřebaná, že jejich překlad by textu spíše uškodil nebo zkreslil či narušil kontext. Jde o podobnou strategii jako u děl ze série Harry Potter, kde vlastní jméno hlavního hrdiny není překládáno a adaptace byla volena jen v rámci skloňování, které je typické pro český jazyk.

5.3 Obecné překladatelské problémy

Ještě než přistoupím k hlavnímu tématu práce, tedy překladu vlastních jmen, krátce okomentuji další aspekty překladu z obecnějšího hlediska.

Zajímavým prvkem v díle je také kapitalizace (psaní velkých počátečních písmen u některých slov v jazycích používajících hláskové písmo) u některých, na první pohled obecných podstatných jmen. Jde například o tato pojmenování postav: *goat / Goat – kozel / Kozel, tiger / Tiger – tygr / Tygr, elephant / Elephant – slon / Slon* atd.

Kapitalizace u těchto slov slouží k vyjádření hlubšího konceptu, který je nedílnou součástí děje. Odlišuje tedy zvířata prostá a zvířata personifikovaná. Personifikace se zde neukrývá ve skrytých vlastnostech, ale přímo odděluje zvířata humanoidní a zvířata obyčejná. Humanoidní zvířata mají vlastnosti a práva jako lidi. Je zde tedy důležité je odlišovat.

Pro správné porozumění kontextu musí být tento prvek zachován. Je nutné v těchto ohledech postupovat obezřetně, jelikož nesprávným použitím velkých

písmen, které by mohlo být například důsledkem inverze slovosledu, by byla pozměněna významová složka.

5.4 Překlad vlastních jmen

Při překladu vlastních jmen se nabízelo základní dilema. Ponechat všechna jména v podobě VT nebo se snažit o jejich zapracování a překlad či přenesení do českého jazyka. V tomto ohledu je důležité zohlednit intertextualitu a díla, která byla již částečně přeložena. V knize se setkáváme s řadou jmen, která nemají výskyt v reálných kulturách a existují pouze v kontextu fantasy světa, jehož specifika vytváří autor. Autor se zde může pokoušet o vyjádření jistých vlastností postav prostřednictvím zvukomalby (např. Rumpelcimpamp). V případě jmen, která nenesou žádný nebo aspoň zřejmý význam je preferováno jména zachovat. Problém nastává v případě, kdy se autor rozhodne pro užití obojího typu jmen, tedy takových, jejichž prostřednictvím se snaží vyjádřit vlastnosti postavy a zároveň jmen, která jsou zvukomalebná a jednoduchá k zapamatování.

Strategie překladu musí být také založena na charakteristice cílového čtenáře. Tím jsou čtenáři ve věkovém rozmezí od 15-99 let, a to zejména kvůli explicitnímu obsahu, který zahrnuje vraždy a erotické scény. Cílový čtenář si bude s největší pravděpodobností vědom základní dějové linky a vlastností jednotlivých postav z předchozích děl, které byly inspirací pro knihu *Wicked*. Zároveň bude dostatečně jazykově vybaven, aby ocenil a pochopil některé pojmy a reálie vycházející z anglického originálu, pokud budou ponechány v původní podobě.

V rámci překladu vlastních jmen postav je také důležité brát ohled na český jazykový systém, kde je obvyklé jména skloňovat. Lze tedy očekávat, že zde bude nutné čelit poněkud složitým tvarům v případě jmen, která jsme přenesli z VT beze změny.

V následujícím textu budou okomentovány překlady vlastních jmen vyskytujících se v překládané pasáži. Překladatelské postupy budou voleny jako kombinace podle Dvořákové (2016), Vinaya a Darbelnet a Pedersena (2005).

5.4.1 Bionyma

Elphaba Thropp

S přihlédnutím k intertextualitě jsem se rozhodl jméno ponechat v originální podobě, vzhledem k ostatním dílům, která se motivem Zlé čarodějnice zabývala. V rámci dalších děl, která byla prostředím země Oz volně inspirována, se některé překlady objevily, jako např. *Theodora* v *Oz the Great and Powerful* nebo *Zelena* ze seriálu *Once Upon a Time*.⁴ V těchto dílech nešlo přímo o konkrétní postavu z překládané knihy, ale spíše obecně o její vzhled a charakteristiku, která byla využita pro účely dalšího děje.

Jedinou úpravou, kterou zde bylo nutno zohlednit, je případné skloňování. V kontextu překladu tohoto díla je nejlepší zachovat vlastní jméno v původní originální verzi.

Galinda/Glinda Arduenna Upland

V tomto případě se jedná o stejnou strategii jako u Elphaby s tím rozdílem, že si překladatel musí být vědom děje a slovní hříčky která se zde vyskytuje. Postava se jmenuje Galinda a jméno Glinda se vyskytuje pouze jako zkomolenina, kterou vytvořil Doktor Dillamond. Postupem děje se v návaznosti na neblahý konec této postavy rozhodně Galinda přejmenovat na Glindu jako vyjádření úcty. Mnohem zajímavější překladatelskou záležitostí je její příjmení, respektive název rodu *of Arduenn*. Zde jsem se rozhodl název rodu upravit prostřednictvím transkripce a zjednodušil na *Arudenů* v prospěch čtení v českém jazyce. Jméno bylo upraveno ještě přesmyčkou *Arduenn / Aruden*, pro lepší výslovnost v CJ. Další součást jména je *Upland*, což by se dalo přeložit jako *náhorní*, zde bylo zapotřebí lehké adaptace pro zachování významu tohoto geomorfologického prvku, tedy z *Kopců*.

⁴ Americký seriál *Once Upon a Time / Bylo nebylo* z let 2011-2018 uvádí pohádkové postavy do kontextu moderního světa a zkoumá, jak by se chovaly v současném prostředí se svými pohádkovými vlastnostmi.

Dillamond

Jméno bylo převzato v původní podobě, zejména vzhledem k absenci jeho výskytu v jakékoli předchozí verzi příběhu ze země Oz.

Ama Clutch

Ama není v tomto díle jméno, ale spíše slovo vyjadřující pracovní pozici a společenské postavení. *Ama* je osoba, která by se dala chápat jako chůva, doprovod či gardedáma. V díle se vyskytuje vícero postav označovaných jako *Ama*, kde jediným rozlišujícím parametrem je jejich příjmení. Rozhodl jsem se tedy slovo *Ama* přeložit jako *chůva*, jelikož je to pojem, který nejlépe vystihuje charakter práce, kterou *Amy* zastávají. Samotná příjmení jsem se rozhodl přeložit, jelikož u jednotlivých postav jsou jmény vyjádřeny i jejich bližší charakterové vlastnosti. Proto bylo jméno *Ama Clutch* přeloženo jako *chůva Svíravá*. Překlad vychází z anglického slovesa *clutch*, které lze do češtiny přeložit jako *chytit*, *svírat* nebo *uchopit*. Jelikož tato postava ve službách Galindy působí do jisté míry i jako samozvaná vychovatelka a gardedáma, která mnohdy usměrňuje její chování, je výraz *Svíravá* vyjádřením tohoto omezujícího dohledu nad světenkyní.

Madame Morrible

Madam Morrible je ředitelka univerzitní koleje, kam Galinda nastoupila.

Slovo *Morrible* je zvukomalebné, založené na aliteraci a zároveň odráží povahu postavy. Jedná se o nepříjemnou, povrchní a zlou osobu a její jméno ve VT toto vše zdařile evokuje. Jméno zvukomalbou připomíná slovo *horrible* a počáteční část v češtině ještě vyvolává spojení se slovy *mor* či *mord*, což u mne subjektivně zvýrazňovalo negativní konotaci.

V tomto případě jsem se rozhodl, že český čtenář by byl při převzetí jména v původní podobě o tyto emoce ochuzen, a tudíž byl zvolen překlad v podobě *Madam Hříšerná*, což se významově podobá anglickému originálu. Jméno vzniklo využitím kombinace slov *hříšná* a *příšerná*. Obě tyto vlastnosti postava svým charakterem a chováním vykazuje.

The Wizard

V tomto případě se nejedná o typické vlastní jméno postavy, spíše o titul, vyjádření postavení. V původní knižní předloze od L. Franka Bauma *The Wonderful Wizard of Oz / Čaroděj ze země Oz* se celým jménem jmenuje Oscar Zoroaster Phadrig Isaac Norman Henkle Emmannuel Ambroise Diggs. Jeho celé jméno se ovšem nepoužívá. Je o něm vždy hovořeno jako o *The Wizard*. Vzhledem k již existujícím překladům, není zde pochybnosti, že jméno je nutné přeložit jako *Čaroděj*.

Shenshen, Milla, Pfannee

V případě jmen Galindiných spolužaček bylo zapotřebí zvážit, zda je potřeba jména naturalizovat pro české prostředí. Vzhledem k tomu, že se tyto postavy nevyskytovaly v jiných předchozích dílech inspirovaných zemí Oz, bylo rozhodnutí zcela na straně překladatele. Jména se ovšem nepodobají žádnému ekvivalentu v českém jazyce, nedá se vysledovat ani žádný významový kořen slov a také tyto postavy nemají specifické charakterové vlastnosti, které by se autor snažil vyjádřit jejich jmény.

V úvahu by mohlo připadat úplné přejmenování, ale jednalo by se o nerelevantní a bezdůvodný zásah. Jedinou vhodnou úpravou by zde mohla být transkripce do podoby *Šenshen, Mila a Pfaní* či *Fany*. Jednalo by se ovšem o postup, který by nebyl nezbytný vzhledem k cílové skupině čtenářů. Kromě čtivosti zde nevzniká dostatečně pádný důvod jména oproti VT adaptovat.

V následující tabulce je uveden přehled překládaných bionym spolu s jejich zvolenými překlady a zároveň se zvoleným překladatelským postupem podle Vinaye a Darbelneta (Knittlová, 2010) a Dvořákové (2016). V případě, že bylo jméno ponecháno v původním znění, je v tabulce uveden pojem *retance*. *Retance* představuje jednu z nejpoužívanějších metod. Pedersen (2005) ji řadí mezi metody, které jsou nejvíce orientované na VT. V tomto případě může být jméno zachováno zcela ve svém nezměněném tvaru, anebo může projít menšími úpravami, aby se o něco více přizpůsobilo CJ. Může jít například o pozměněný způsob zápisu nebo odstranění členu. Podle Pedersena (2005, s. 3) jde o metodu, která zůstává nejvěrnější originálu.

Tabulka 2: Výskyt překladatelských postupů u bionym

Jméno postavy	Překlad	Postup podle Vinaye a Darbelneta / Pedersena	Postup podle Dvořákové
Elphaba	Elphaba	retance	zachování
Thropp	Thropp	retance	zachování
Galinda/ Glinda of Arduenn of Uplands	Galinda/Glinda Arudenská z Kopců	adaptace + transkripce	zachování + adaptace (příjmení/titulu)
Dillamond	Dillamond	retance	zachování
Ama Clutch	chůva Svíravá	adaptace	adaptace (transkripce)
Madame Morrible	Madam Hříšerná	adaptace	adaptace (transkripce)
The Wizard	Čaroděj	kalk	adaptace (substituce)
Shenshen	Shenshen	retance	zachování
Milla	Milla	retance	zachování
Pfannee	Pfannee	retance	zachování

Zdroj: vlastní zpracování

5.4.2 Toponyma

V případě překladů místních názvů musíme rovněž dbát na normy českého jazyka. V angličtině se setkáváme s mnohoslovnými jmény, kde se každé počáteční písmeno s výjimkou spojek píše velkým písmenem. V češtině je nutné tedy jména z VT převádět v souladu se zvyklostmi českého prostředí, např. u názvů měst, řek, pohoří a celkové topografických celku. Jako příklad mohou sloužit tato pojmenování:

Gillikin River / ~~Řeka~~ *Gillikin* (do map se nepřidává slovo řeka, odlišení je stylistické),

Emerald City / *Smaragdové město*,

Yellow Brick Road / *Cesta ze žlutých cihel* atd.

5.4.2.1 Adaptace

Wittica, Settica, Froticca

V případě názvů těchto obcí je na první pohled zřejmá jejich podobnost. Můžeme si povšimnout, že obsahují zdvojení písmen ve jméně stejně tak jako shodnou koncovku. Vhodný překlad zde představoval dilema. Zde se nabízela otázka, jak by postupovali překladatelé, kteří se rovněž zabývali překladem fiktivních světů. Překladatelé jako Stanislava Pošustová (překladatelka *Pána prstenů*) nebo bratři Medkové (*Harry Potter*). V obou případech se jedná o překladatele, kteří se chopili překladu fantasy světů neméně podobných tomu z Oz. Překládaná místa byla konfrontována s překlady z uvedených děl jako například *Hogwarts / Bradavice* nebo *Rivendell / Roklinka*. Jedná se zde o příklad smíšeného překladu, jelikož se v těchto dílech zároveň můžeme setkat s „překlady“, které zůstaly věrné VT, např. *Mordor*. Z tohoto pohledu je možné vysledovat snahu o překlad jmen, u kterých to jejich pragmatika nebo lexikální hledisko dovoluje, nebo pokud zde v CJ nachází vhodné prostředky pro jejich přenesení. V případě že ne, jména zůstávají v podobě VT.

Stejná strategie byla použita také ve vlastním překladu. Za předpokladu, že názvy míst mají nějakou z dříve zmíněných složek, je preferováno přeložení jmen do češtiny. A zároveň je nutné dodržet zásadu, že pokud se převede jedno ze jmen, musí být převedena všechna.

V názvech *Wittica*, *Settica*, *Froticca* jsou kořeny slov *wit*, *set* a *frot*, od nichž se odvíjí jejich překlad.

Wit lze chápat jako *důvtip* nebo *vtip*. V návaznosti na tento význam byl název přeložen jako *Šprýmov*.

Set má v angličtině mnoho významů, mimo jiné také jako frázové sloveso. Zde je možné přihlídnout k podobnosti se slovem *settle*, tedy usadit se – *Usedlov*. Dle různých výkladů by se mohlo také jednat o *set* ve významu spřáhnout, což by odpovídalo vesnické poloze tohoto městečka a dalo by se to přeložit jako *Spřáhlov*. Tento překlad nebyl zvolen z důvodu malého výskytu tohoto významu.

Nejobtížnějším překladem byla *Frottica*, což je slovo, které nenabízí žádný na první pohled zřejmý kořen slova. Nejbližším slovem, se kterým jsem našel podobnost, je *froth*, tedy *pěna*, z čehož byl odvozen název *Pěnov*.

U všech těchto názvů je důležité zachovat uniformitu v rámci pojmenování, nesmí se tedy lišit v koncovkách, které jsou ve VT stejné.

Tenniken

V tomto případě byl název přeložen jako *Desítkov* z důvodu výskytu slova *ten*, tedy *deset*. Ve VT se svou koncovkou neslučuje s názvy jako *Wittica*, ale v CT je vhodné tuto koncovku sjednotit z důvodu uzuálnosti a libozvučnosti v češtině.

Quadling Country a Munchinland

Zde se jedná o větší topografické celky, které lze chápat jako správní oblasti v kontextu celé země Oz. Při překladu těchto názvů bylo vycházeno z intertextuality. V dřívějších překladech byl *Muchknin*, případně *Muchkinlander* přeložen jako *Mlaskal*.

V případě dalšího názvu je tomu stejně, tedy *Quadling* jako *Čtvermoň*. Překlad tomu odpovídá. Otázkou zde bylo, zda jména sjednotit v rámci formy. Zvažovány byly formy jako *Mlaskalov* a *Čtvermoňov*. Tato pojmenování jsou v českém prostředí podobná názvům v rámci lokálního spektra, které se používá u menších toponymických prvků jako, např. *Smíchov*, *Hladnov*, kdy se jedná o městské části. Pojmenování tohoto ovšem nebyla dostatečně adekvátní ve významu rozlohy jednotlivých regionů. Z tohoto důvodu bylo přistoupeno k překladu jako *Země Čtvermoňů* a *Země Mlaskalů*. V překladu se vyskytují tyto pojmy i v jiných tvarech: „*Nevidíš, že ta mlaskalovská holka je zelená?*“ Zde se jedná o úpravu v rámci čtivosti a celkové hovorovosti v rámci výrazové formy postav.

5.4.2.2 Doslovný překlad (kalk)

Wiccasant Turning, Red Sand, Dixxi House, Nest Hardings , Brox Hall

V případě těchto překladů se jevílo za vhodné upřednostnit strategii kalkování a doslovného překladu.

Nejzřejmějším případem je zde *Red Sand*, tedy *Červený písek*. U ostatních tato tendence překladů zůstává, ale je třeba zapojit i jistou míru adaptace.

Druhá část názvu *Wiccasant Turning* je jednoduchá a vykazuje podobnost s pojmem *záhyb*, což také koresponduje s kartografickým vyobrazením v knize, kde se vskutku jedná o lokaci v zatáčce. Problematictější se zde jeví překlad první složky názvu – *Wiccasant*. Zde můžeme rozeznat dva významové prvky, *wicca* a *sand*. *Wicca*, je pojmenování pro vyznávání moderního náboženství, které si zakládá na antických zvyklostech, které pocházejí z dob před křesťanstvím a keltských kořenů. Zjednodušeně se jedná o moderní čarodějnictví. Právě z důvodu výskytu této složky je záhodno do názvu zapracovat mystiku a čarodějnictví. Další složka názvu *sand* je již očividná – *písek*. Tato analýza dala východisko ke konečnému názvu lokace – *Čaropísečný záhyb*.

V tomto bodě překladu bylo potřeba zvážit možnost přeložení jen některých z názvů, které byly snadnější a přímočařejší a ostatní ponechat v podobě VT. Jednalo by se však o nenáročnou metodu, která by uškodila kontinuitě textu, jelikož tyto názvy se vyskytují v textu hned za sebou. Bylo by netradiční některé názvy přeložit a dát jim význam v češtině a jiné ne.

Dixxi House byl přeložen jako *Dvůr Dixxi*. V případě *house* jde o slovo mnohovýznamové, které se běžně překládá jako *dům*, *dvůr*, *rod* apod. První dvě možnosti by se jevíly jako nejlepší. Zvolen byl ovšem *dvůr*, jelikož významově indikuje větší rozlohu než *dům* a v kontextu jde o název, který má pravděpodobně historický význam. *Dixxi* je pravděpodobně název osoby, rodiny, nebo skupiny, která osadu založila. Je tedy vhodné toto jméno zachovat.

U *Brox Hall*, tedy *Broxská síň* byl postup identický.

Větší komplikaci přinesl překlad názvu *Nest Hardings*. Význam *nest* ve významu *hnízdo* je zde zřejmý, ale *hardings* už tak jednoznaným pojmem nejsou. Podle vyhledávání v thesauru (<https://www.thesaurus.com/browse/>) takové slovo neexistuje. Jediné, čím se zde můžeme nechat navést, je kořen *hard* a pak už pouze kontext knihy. Z textu a znění jména je možné usoudit, že se jedná o poněkud strohou a nehostinnou krajinu, u které *hard* může evokovat kamenitost. Na základě překladatelské intuice byla oblast přeložena jako *Hnízdná planina*.

5.4.2.3 Převzetí jmen z výchozího textu

Traum, Shiz, Crage Hall, Gillikin

V překladu lze vyhledat také na názvy, u kterých jsem zachoval podobu VT. Především z důvodu jejich nepodobnosti k něčemu známému a absenci náznaků rozlišitelných dílčích významových prvků. Nenesou žádné charakteristiky a jejich význam je převážně arbitrární. S přihlédnutím k jiným dílům inspirovaným stejnou tématikou jsem zde rovněž nenalezl žádné alternativy.

V případě Shizu bylo provedeno rozhodnutí ponechat název v podobě VT, jelikož jediný význam tohoto slova je slangové označení pro poněkud explicitní slovo *shit*. Tento význam by se v češtině velice špatně zapracovával do překladu názvu města.

Název *Crage Hall* se zde jevil problematickým. Z kontextu knihy se jedná o kolej nebo část univerzity. Nachází se v Shizu, kde stojí Univerzita v Shizu, která se dělí na mnoho dílčích kateder, ubytoven a akademických budov. Nelze zde s jistotou určit přesnou funkci názvu. Zároveň, pokud bychom zde měli aplikovat předešlé metody a zachovat jméno zakladatele, či osoby, po kterém se toto místo nejspíše jmenuje, tak by vznikly názvy jako *Síň Crage*, *Crage hala*, *Kolej Crage* apod., které nesplňují obecné charakteristiky pojmenování akademických budov v CJ. Z kontextu knihy lze *Crage Hall* kategorizovat, jakožto dílčí vysokoškolskou vzdělávací kolej spadající pod Univerzitu v Shizu, ale její překlad, by nemusel být zcela adekvátní nebo zvučný, z toho důvodu bylo od překladu upuštěno.

V následující tabulce jsou zvolené překladatelské postupy uvedeny u každého vlastního jména zvlášť.

Tabulka 3: Výskyt překladatelských postupů u toponym

Zeměpisný název	Překlad	Postup podle Vinaye a Darbelneta / Pedersena	Postup podle Dvořákové
Wittica	Šprýmov	adaptace	adaptace
Settica	Usedlov	adaptace	adaptace
Frottica	Pěnov	adaptace	adaptace
Wiccasand Turning	Čaropísečný záhyb	kalk	adaptace (kalk)
Red Sand	Červený Písek	kalk	adaptace (kalk)
Dixxi House	Dvůr Dixxi	kalk	adaptace (kalk)
Tenniken	Desítkov	adaptace	adaptace
Brox Hall	Broxská síň	kalk	adaptace (kalk)
Traum	Traum	aretance	zachování
Shiz	Shiz	retance	zachování
Nest Hardings	Hnízdná planina	kalk	adaptace (kalk)
Quadling Country	Země Čtvermoňů	adaptace	adaptace
Munchkinland	Země Mlaskalů	adaptace	adaptace
Gillikin	Gillikin	retance	zachování
Crage Hall	Crage hall	retance	zachování

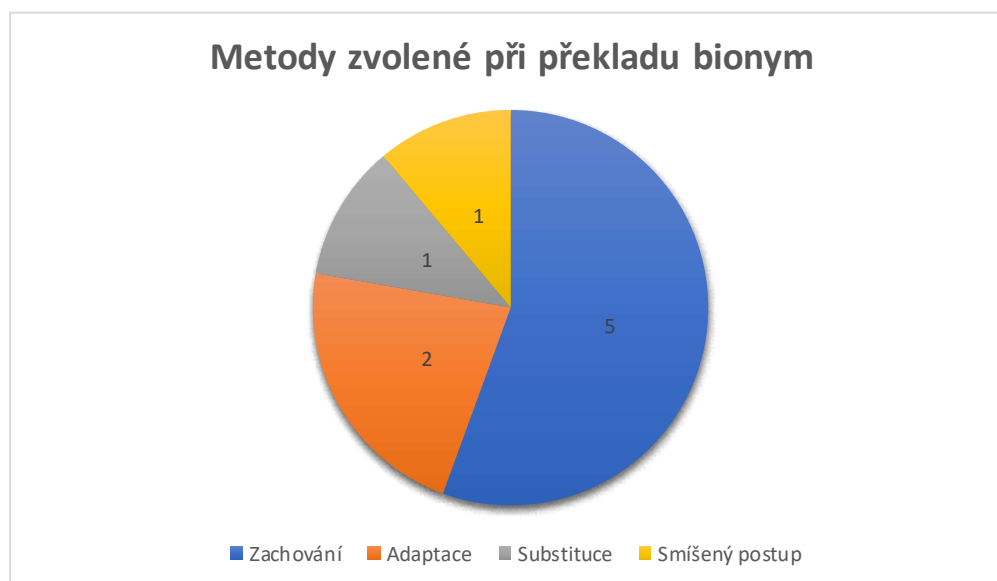
Zdroj: vlastní zpracování

5.4.3 Statistika užití překladatelských postupů

Bionyma

Z údajů v následujícím grafu, který ilustruje četnost využití jednotlivých postupů u vlastních jmen vyskytujících se v překládaném textu, lze konstatovat následující skutečnosti. Dominantní metodou je zde zachování vlastních jmen z VT. Tuto strategii najdeme u 6 vlastních jmen z okruhu bionym. Tato volba se opírá o arbitrárnost a nedostatek lexikálních prvků. Dále bylo využíváno adaptace s prvky transkripce právě u jmen takových, které výše zmíněné vlastnosti obsahují. Frekvence výskytu je uvedena v následujícím grafu.

Obrázek 1: Četnost výskytu překladačských postupů u bionym

Zdroj: vlastní zpracování

Toponyma

Dominantní metodou u překlادů toponym z úryvku je adaptace. Výskyt jednotlivých postupů je ilustrován následujícím grafem.

Obrázek 2: Četnost výskytu překladačských postupů u toponym

Zdroj: vlastní zpracování

Četné použití adaptace je možné díky lexikální povaze topografických názvů, které se skládají z více slov, které jsou voleny s ohledem na lokalitu, její charakter a vlastnosti. Nevykazují velkou arbitrárnost s výjimkou krátkých názvů a názvu bez rozlišitelných dílčích prvků a jejich podobnosti s CJ.

Zatímco u vlastních jmen osob byla častěji volena metoda jejich zachování, u vlastních jmen místních a zeměpisných převažuje metoda adaptace. Důvodem je především větší variabilita místopisných názvů jako nositelů popisu nebo charakteristiky místa.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývala komentovaným překladem knihy *Wicked: The Life and the Times of the Wicked Witch of the West* od Gregoryho Maguira z roku 1995 se zaměřením na problematiku vlastních jmen.

V teoretické části bakalářské práce byl proveden vhled do teorie literárního překladu s popisem fází překladatelského procesu, globálních překladatelských strategií a překladatelských postupů. Dále byla věnována pozornost specifickým překladu vlastních jmen, zejména u fantasy literatury a pohádek, jelikož poněvadž vycházejí mnohdy z autorovy fantazie, neexistuje u nich většinou žádný ekvivalent v jiných jazycích.

V praktické části je nejprve uveden samotný překlad, který v další kapitole následuje komentář k volbě překladatelských strategií a postupů v něm využitých. Hlavní překladatelské postupy byly založeny na typologii Dvořákové (2016) a dále pak podle Vinaye a Darbelneta (Knittlová, 2010) a Pedersena (2005). Jak je uvedeno v kvantifikační části bakalářské práce v závěru komentáře, u bionym bylo nejčastějším překladatelským postupem zachování, u toponym byla častěji volena adaptace.

Nejprve je věnována pozornost krátkému shrnutí překladatelských strategií a postupů u předchozích děl inspirovaných prostředím země Oz, jelikož jejich existence ovlivnila vlastní postup při jejich překladu pro knihu *Wicked*.

Komplikace při přebírání některých vlastních jmen z předchozích překladů byla způsobena zejména nesouladem mezi překlady dabingu a titulků u filmového muzikálu z roku 1939, jak je detailněji popsáno v komentářové části bakalářské práce.

Funkčnost zvoleného překladu vlastních jmen byla ověřena začleněním do komplexního textu.

Knihy *Wicked: The Life and the Times of the Wicked Witch of the West* od Gregoryho Maguira je bezesporu výborným zpracováním tématu země Oz určeným dospělému čtenáři, proto by si zasloužila plnohodnotný překlad do českého jazyka.

RESUMÉ

This bachelor's thesis focuses on the translation commentary of the book *Wicked: The Life and the Times of the Wicked Witch of the West* by Gregory Maguire from 1995, more specifically on the translation of proper names.

Wicked and its characters exist in a broader context and that is why it is important to briefly introduce the history of this universe. This world has first been introduced by Lyman Frank Baum in his book *The Wonderful Wizard of Oz* published in 1900. The story of a little girl from Kansas named Dorothy and her dog Toto has been made popular by the cinematic adaptation of *The Wizard of Oz* in 1939. In *Wicked*, Gregory Maguire takes on a different narrative that focuses on the political and sociological background of Oz, where the focus is shifted to the two main characters – the original Good Witch, Glinda and the Wicked Witch of the West, Elphaba.

Even though *Wicked* was successful not only in the USA but also globally, up to this day no official Czech translation exists. However, a Czech reader may still know the proper names of characters and places from other works connected to the Oz universe that were dubbed and subtitled. This thesis aims to investigate and describe various methods and strategies of translation of proper names in *Wicked* and their incorporation into the translation itself.

The first part of the thesis is focused on the general theory of literary translation. Since the translation is not only an excerpt of chosen proper names but rather a full translation of two selected chapters from *Wicked*, it is important to introduce general knowledge and principles of the translation process. In this chapter, the phases of the translation process are introduced along with global translation strategies and individual approaches. A special chapter is dedicated to the issue of fantasy literature translation, since *Wicked* belongs to this category as well. Due to the fact that this book is based on a fairy tale, a chapter focusing on the translation of proper names in children's literature is included.

In the second part, the topic of proper names is further explored and differentiated in the context of their function in literary translation. The main focus is on the translation of bionomy and toponomy. This chapter also introduces individual translation strategies, especially those based on the typology by Dvořáková (2016).

The third part is focused on the book *Wicked*, its plot and Maguire's different approach to the original fairy tale version. It includes an overview featuring works that can be familiar to the Czech reader. There, examples of how some proper names were translated are showcased. This chapter further describes the issues which arise from the transfer of certain names and specifies their cause. The main cause is later identified as the duality of translation of dubbing and subtitles for the Czech language in the movie *The Wizard of Oz* (1939). Selected problems are shown and described in the commentary chapter of this thesis.

The fourth chapter contains the original translation of two chapters from *Wicked*. The selected excerpt from the book is describing the circumstances of Galinda's arrival at The University in Shiz. The functionality of proper names translated in accordance with the previous theoretical chapters is put to test in the text and its Czech environment.

The fifth and final part includes the translation commentary which features an in-depth analysis of the use of translation methods on proper names and their properties. This approach is mainly based on Dvořáková's typology from 2006 and further elaborated by Vinay and Darbelnet as stated in Knittlová (2010) and Padersen (2005). Attention is first given to a summary of translation strategies and approaches that were used in the other works set in the Oz universe. That is because their existence affected the methodology used in this thesis for the translation of *Wicked*. All of the translation choices are then analyzed and supported by the chosen strategies and approaches. This analysis is then divided into two categories—bionomy and toponomy. Lastly, it also features a graph quantifying the use of chosen strategies within the translated text.

This thesis also includes the source text of two selected chapters from *Wicked* by Maguire that can be found in the annex.

In conclusion, it was discovered that the dominant strategy for bionomic proper names is preservation, while in the case of toponyms the most used method is adaptation. That is because the toponyms are richer in their descriptive properties.

BIBLIOGRAFIE

Primární zdroje

Maguire, Gregory. *Wicked: The Life and Times of the Wicked Witch of the West.* New York: Harper, 1995.

Seaton, George, Freed, Arthur, Ryerson, Florence (scénář). **Margoliusová, Daniela** (překlad). *The Wizard of Oz.* Filmový muzikál. USA: 1939

Kapner, Mitchell, Lindsay-Abaire, David (scénář). **Kostiha, Vojtěch** (překlad). *OZ: The Great and Powerful.* Film. USA: 2013.

Horowitz, Adam, Kitsis, Edward, Espenson, Jane (scénář). **Massaniec, Martin** (překlad). *Unce Upon a Time.* Seriál. USA: 2011-2018.

Novák, Adam (překlad), **Prostějovský, Michael** (texty písní). *Čarodějka.* Divadelní muzikál. ČR: 2021.

Sekundární zdroje

Bílková, Kristýna. *Překlad vlastních jmen ve vybraných dílech literatury fantasy.* Diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta, 2012.

Černý, Jiří, Holeš, Jan. *Sémiotika.* Praha: Portál, 2004.

Dvořáková, Žaneta. Literární vlastní jména a jejich překlad (Literary proper names and their translation). *Acta Onomastica.* 55, January, 2016. 81-91.

Fišer, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces: Teorie a praxe funkcionalistického překládání.* Brno : Host, 2009.

Horálek, Karel. *Příspěvky k teorii překladu.* 3. dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1996.

Hrdlička, Milan. Odborný text a jeho translace. In: Hrala, M., ed. *Translatologica Pragensia IV. Acta Universitatis Carolinae. Philologica* 4/1990. Praha: Karolinum, 1992. s. 69 - 80.

Jedlička, Daniel. *Úvod do teorie překladu.* Opava: [nakladatel neznámý], 2019.

Knittlová, Dagmar. *Překlad a překládání.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2010.

Kufnerová, Zlata. *Překládání a čeština.* Olomouc: Univerzita Palackého, H+H, 1994.

- Latheyová, Gillian.** *The translation of children's literature: a reader.* Clevedon: Multilingual matters, 2006.
- Levý, Jiří.** *Umění překladau,* Praha: Apostrof, 2012.
- Nida, Eugene.** *Toward a Science of Translating.* Leiden: E. J. Brill, 1964.
- O'Sullivan, Emer.** Narratology Meets Translation Studies, or The Voice of Translator in Children's Literature. In: Lathey, Gillian (ed.). *The Translation of Children's Literature: A Reader.* Clevedon: Multilingual, 2006.
- Popovič, Anton.** *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie.* Bratislava: Tatran, 1975.
- Straková, Vlasta.** Překládání a vlastní jména. In: Kufnerová, Zlata. *Překládání a čeština.* Olomouc: Univerzita Palackého, H+H, 2010.
- Šrámek, Rudolf.** *Úvod do obecné onomastiky.* Brno: Masarykova univerzita, 1999.
- Venuti, Lawrence.** *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (2nd ed.). Abingdon, Oxon, U.K.: Routledge, 2008.

Elektronické zdroje

- Horálek, Karel.** *Pohádka jako překladatelský problém.* Naše řeč, ročník 43 (1960), číslo 7-8, s. 199-206, <http://nase-rec.ujc.cas.cz/>, [cit. 10.11.2022].
- Pedersen, Jan.** *How is Culture Rendered in Subtitles.* 2005, <https://euroconferences.info>, [cit. 10.10.2022].

ANOTACE

Autor: Nikolas Malota

Název katedry a fakulty: Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název diplomové práce: Komentovaný překlad vlastních jmen a zeměpisných názvů v knize *Wicked: The Life and Times of the Wicked Witch of the West* od Gregoryho Maguire

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Josefína Zubáková, Ph.D.

Počet znaků: 81 901

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 25

Klíčová slova: překlad vlastních jmen, intertextualita, *Wicked*, exotizace, domestikace

ANNOTATION

Author: Nikolas Malota

Department and faculty: Department of English and American Studies, Philosophical Faculty of the Palacky's University in Olomouc

Title of the thesis: Translation Commentary of Selected Parts of the book *Wicked: The Life and Times of the Wicked Witch of the West* by Gregory Maguire

Advisor: Mgr. Josefína Zubáková, Ph.D.

Number of Signs: 81 901

Number of enclosures: 1

Number of reference titles: 25

Key Words: translation of proper names, intertextuality, *Wicked*, exoticization, domestication

Příloha 1

Výchozí text

Galinda

I

Wittica, Settica, Wiccasant Turning, Red Sand, Dixxi House, change at Dixxi House for Shiz; stay aboard this coach for all points East; Tenniken, Brox Hall, and all destinations to Traum”—the conductor paused to catch his breath—“next stop Wittica, Wittica next!”

Galinda clutched her parcel of clothes to her breast. The old goat who sprawled on the seat across from her was missing the Wittica stop. She was glad that trains made passengers sleepy. She didn't want to keep avoiding his eye. At the last minute before she was to board the train, her minder, Ama Clutch, had stepped on a rusty nail and, terrified of the frozen-face syndrome, had begged permission to go to the nearest surgery for medicines and calming spells. “I can surely get myself to Shiz alone,” Galinda had said coldly, “don't bother with *me*, Ama Clutch.” And Ama Clutch hadn't. Galinda hoped that Ama Clutch would suffer a *little* frozenness of jaw before being well enough to show up in Shiz and chaperone Galinda through whatever was to come.

Her own chin was set, she believed, to imply a worldly boredom with train travel. In fact she had never been more than a day's carriage ride away from her family home in the little market town of Frottica. The railway line, laid down a decade ago, had meant that old dairy farms were being cut up for country estates for the merchants and manufacturers of Shiz. But Galinda's family continued to prefer rural Gillikin, with its fox haunts, its dripping dells, its secluded ancient pagan temples to Lurline. To them, Shiz was a distant urban threat, and even the convenience of rail transportation hadn't tempted them to risk all its complications, curiosities, and evil ways.

Galinda didn't see the verdant world through the glass of the

carriage; she saw her own reflection instead. She had the nearsightedness of youth. She reasoned that because she was beautiful she was significant, though what she signified, and to whom, was not clear to her yet. The sway of her head made her creamy ringlets swing, catching the light, like so many jostling stacks of coins. Her lips were perfect, as pouted as an opening maya flower, and colored as brilliantly red. Her green traveling gown with its inset panels of ochre musset suggested wealth, while the black shawl

draping just so about the shoulders was a nod to her academic inclinations. She was, after all, on her way to Shiz because she was *smart*.

But there was more than one way to be smart.

She was seventeen. The whole town of Frottica had seen her off. The first girl from the Perth Hills to be accepted at Shiz! She had written well in the entrance exams, a meditation on Learning Ethics from the Natural World. (“Do Flowers Regret Being Plucked for a Bouquet? Do the Rains Practice Abstinence? Can Animals Really Choose to Be Good? Or: A Moral Philosophy of Springtime.”) She had quoted excessively from the *Oziad*, and her rapturous prose had captivated the board of examiners. A three-year fellowship to Crag Hall. It wasn’t one of the better colleges— those were still closed to female students. But it *was* Shiz University.

Her companion in the compartment, waking up when the conductor came back through, stretched his heels as he yawned. “Would you be so kind as to reach my ticket, it’s in the overhead,” he said. Galinda stood and found the ticket, aware that the bearded old thing was eyeing her comely figure. “Here you are,” she said, and he answered, “Not to me, dearie, to the conductor. Without opposable thumbs, I have no hope of managing such a tiny piece of cardboard.”

The conductor punched the ticket, and said, “You’re the rare beast that can afford to travel first class.”

“Oh,” said the goat, “I object to the term *beast*. But the laws still allow my traveling in first class, I presume?”

“Money’s money,” said the conductor, without ill will, punching Galinda’s ticket and returning it to her.

“No, money’s *not* money,” said the goat, “not when my ticket cost double what the young lady’s did. In this case, money is a visa. I happen to have it.”

“Going up to Shiz, are you?” said the conductor to Galinda, ignoring the goat’s remark. “I can tell by that academic shawl.”

“Oh well, it’s something to do,” said Galinda. She didn’t care to talk to conductors. But when he continued along down the carriage, Galinda found that she liked even less the baleful look that the goat was giving her.

“Do you expect to learn anything at Shiz?” he asked. “I have already learned not to speak to strangers.”

“Then I will introduce myself and we will be strangers no longer. I am Dillamond.”

“I am disinclined to know you.”

“I am a Fellow of Shiz University, on the Faculty of Biological Arts.”

You are a shabby dresser, even for a goat, Galinda thought. Money isn’t everything. “Then I must overcome my natural shyness. My name is Galinda. I am of the Arduenna Clan on my mother’s side.”

“Let me be the first to welcome you to Shiz, Glinda. This is your first year?”

“Please, it is *Galinda*. The proper old Gillikinese pronunciation, if you don’t mind.” She could not bring herself to call him *sir*. Not with that horrid goatee and the tatty waistcoat that looked cut from some public house carpet.

“I wonder what you think of the Wizard’s proposed Banns on travel?” The goat’s eyes were buttery and warm, and frightening. Galinda had never heard of any Banns. She said as much. Dillamond—was it Doctor Dillamond?—explained in a conversational tone that the Wizard had thoughts of restricting Animal travel on public conveyances except in designated

transports. Galinda replied that animals had always enjoyed separate services. “No, I am speaking of Animals,” said Dillamond. “Those with a spirit.”

“Oh, *those*,” said Galinda crudely. “Well, I don’t see the problem.” “My, my,” said Dillamond. “Don’t you indeed?”

The goatee quivered; he was irritated. He began to hector her about Animal Rights. As things now stood, his own ancient mother couldn’t afford to travel first class, and would have to ride in a pen when she wanted to visit him in Shiz. If the Wizard’s Banns went through the Hall of Approval, as they were likely to do, the goat himself would be required by law to give up the privileges he had earned through years of study, training, and saving. “Is that right for a creature with a spirit?” he said. “From here to there, there to here, in a *pen*?”

“I quite agree, travel is *so* broadening,” said Galinda. They endured the rest of the trip, including the change across the platform at Dixxi House, in a frosty silence.

Seeing her fright at the size and bustle of the terminus at Shiz, Dillamond took pity and offered to engage a carriage to take her to Crag Hall. She followed him, looking as unmortified as she could manage. Her luggage came behind, on the backs of a couple of porters.

Shiz! She tried not to gawp. Everyone hustling on business, laughing and hurrying and kissing, dodging carriages, while the buildings of Railway Square, brownstone and bluestone and covered with vine and moss, steamed softly in the sunlight. The animals—and the Animals! She had scarcely ever come across even the odd chicken squawking philosophically in Frottica—but here was a quartet of tsebras at an outdoor café, dressed flashily in black-and-white satin stripes on the bias to their inborn design; and an elephant on its hind legs directing traffic; and a tiger dressed up in some sort of exotic religious garb, a kind of monk or maunt or nun or something. Yes, yes, it was Tsebras, and Elephant, and Tiger, and she supposed Goat. She would have to get used to enunciating the capital letters or else

she would show off her country origins.

Mercifully, Dillamond found her a carriage with a human driver, and directed him to Crage Hall and paid him in advance, for which Galinda had to come up with a weak smile of appreciation. “Our paths will cross again,” said Dillamond, gallantly if curtly, as if putting forth a prophecy, and he disappeared as the carriage jolted forward. Galinda sank back into the cushions. She began to be sorry that Ama Clutch had punctured her foot with a nail.

Crage Hall was only twenty minutes from Railway Square. Behind its own bluestone walls, the complex was set with large watery-glass windows in lancet formation. A tessellation of quatrefoils and blind multifoils ran riot at the roofline. The appreciation of architecture was Galinda’s private passion, and she pored over the features she could identify, although the vines and flatmoss fudged many of the finer details of the buildings. Too soon she was whisked inside.

The Headmistress of Crage Hall, a fish-faced upper-class Gillikinese woman wearing a lot of cloisonné bangles, was greeting new arrivals in the atrium. The Head eschewed the drabness of professional women’s dress that Galinda had expected. Instead the imposing woman was bedecked in a currant-colored gown with patterns of black jet swirling over the bodice like dynamic markings on sheet music. “I am Madame Morrible,” she said to Galinda. Her voice was basso profundo, her grip crippling, her posture military, her earrings like holiday tree ornaments. “Flourishes all around, and a quick cup of tea in the parlor. Then we’ll assemble in the Main Hall and sort you out as to roomies.”

The parlor was filled with pretty young women, all wearing green or blue and trailing black shawls like exhausted shadows behind them. Galinda was glad for the natural advantages of her flaxen hair, and stood by a window so the light could dazzle itself off her curls. She hardly sipped the tea. In a side room, the attendant Amas were serving themselves from a metal urn, and laughing and yakking already as if they were old friends from

the same village. It was somewhat grotesque, all those dumpy women smiling at each other, making marketplace noise.

Galinda hadn't read the fine print very closely. She hadn't realized there would be a need for "roomies." Or perhaps had her parents paid extra so she could have a private room? And where would Ama Clutch stay? Looking about her, she could tell that some of these dollies came from families much better off than hers. The pearls and diamonds on them! Galinda was glad she had chosen a simple silver collar with mettanite struts. There was something vulgar about traveling in jewels. As she realized this truth, she codified it into a saying. At the earliest perfect opportunity she would bring it out as proof of her having opinions—and of having traveled. "The overdressed traveler betrays more interest in being seen than in seeing," she murmured, trying it out, "while the *true* traveler knows that the novel world about her serves as the most appropriate accessory." Good, very good.

Madame Morrible counted heads, gripped a cup of tea, and shooed everyone into the Main Hall. There Galinda learned that allowing Ama Clutch to go looking for a surgery had been a colossal mistake. Apparently all that chatter among Amas hadn't been frivolous and social. They had been instructed to sort out among them whose young lady would room with whose. The Amas had been relied upon to get to the nub of the matter more quickly than the students themselves. No one had spoken for Galinda—she had gone unrepresented!

After the forgettable welcome remarks, as couple by couple the students and Amas left to locate their lodgings and settle in, Galinda found herself growing pale with embarrassment. Ama Clutch, the old fool, would have fixed her up nicely with someone just a notch or two above on the social ladder! Near enough that Galinda would suffer no shame, and *above* enough to make it worth the while of socializing. But now, all the better young misses were linked together. Diamond to diamond, emerald to emerald, for all she could tell! As the room began to empty, Galinda wondered if she shouldn't go up and interrupt Madame Morrible and explain the problem.

Galinda was, after all, an Arduenna of the Uplands, at least on one side. It was a hideous accident. Her eyes teared up.

But she hadn't the nerve. She stayed perched on the edge of the fragile, stupid chair. Except for her, all the centre of the room had cleared out now, and the shy, more useless girls were left, around the edges, in the shadows. Surrounded by an obstacle course of empty gilded chairs, Galinda alone sat like an unclaimed valise.

"Now the rest of you are here without Amas, I understand," said Madame Morrible, a bit sniffily. "Since we require chaperonage, I will assign each of you to one of the three dormitories for freshers, which sleep fifteen girls each. There is no social stigma to the dormitory, I might add. None at all." But she was lying, and not even convincingly.

Galinda finally stood up. "Please, Madame Morrible, there is a mistake.

I am Galinda of the Arduennas. My Ama took a nail in her foot on the voyage and was detained for a day or two. I am not in the dormitory class, you see."

"How sad for you," said Madame Morrible, smiling. "I'm sure your Ama will be pleased to be a chaperone in, shall we say, the Pink Dormitory? Fourth floor on the right—"

"No, no, she would not," interrupted Galinda, quite bravely. "I am not here to sleep in a dormitory, Pink or otherwise. You have misunderstood."

"I have not misunderstood, Miss Galinda," said Madame Morrible, growing even more fishlike as her eyes began to bulge. "There is accident, there is tardiness, there are decisions to be made. As you were not equipped, through your Ama, to make your own decision, I am empowered to make it for you. Please, we are busy and I must name the other girls who will join you in the Pink Dormitory—"

"I would have a private word with you, Madame," said Galinda in desperation. "For myself, dormitory partners or a single roomie, it is no matter. But I cannot recommend that you

ask my Ama to oversee other girls, for reasons I may not say in public.” She was lying as fast as she could, and better than Madame Morrible, who seemed at least intrigued.

“You strike me as impertinent, Miss Galinda,” she said mildly.

“I have not yet struck you, Madame Morrible.” Galinda delivered the daring line with her sweetest smile.

Madame Morrible chose to laugh, thank Lurline! “A spark of spunk! You may come to my chambers this evening and tell me the story of your Ama’s shortcomings, as I should know them. But I will compromise with you, Miss Galinda. Unless you object, I will have to ask your Ama to chaperone both you and another girl, one who comes without an Ama. For you see, all the other students with Amas are already paired off, and you are the odd one out.”

“I am certain my Ama could manage that, at least.”

Madame Morrible scanned the page of names, and said, “Very well. To join Miss Galinda of the Arduennas in a double room—shall I invite the Thropp Third Descending, of Nest Hardings, Elphaba?”

No one stirred. “Elphaba?” said Madame Morrible again, adjusting her bangles and pressing two fingers at the bottom of her throat.

The girl was in the back of the room, a pauper in a red dress with gaudy fretwork, and in clumpy, old-people’s boots. At first Galinda thought what she saw was some trick of the light, a reflection off the adjacent buildings covered in vines and flatmoss. But as Elphaba moved forward, lugging her own carpetbags, it became obvious that she was green. A hatchet-faced girl with putrescent green skin and long, foreign-looking black hair. “A Munchkinlander by birth, though with many childhood years spent in Quadling Country,” read Madame Morrible from her notes. “How fascinating for us all, Miss Elphaba. We shall look forward to hearing tales of exotic climes and times. Miss Galinda and Miss Elphaba, here are your keys.

You may take room twenty-two on the second floor.”

She smiled broadly at Galinda as the girls came forward. “Travel is *so* broadening,” she intoned. Galinda started, the curse of her own words lobbed back at her. She curtsayed and fled. Elphaba, eyes on the floor, followed behind.

2

By the time Ama Clutch arrived the next day, her foot bandaged to three times its natural size, Elphaba had already unpacked her few belongings. They hung raglike on hooks in the cupboard: thin, shapeless shifts, shamed into a corner by the fulsome hoops and starched bustles and padded shoulders and cushioned elbows of Galinda’s wardrobe. “I am happy as cheese to be your Ama too, don’t matter to me,” said Ama Clutch, smiling broadly in Elphaba’s direction, before Galinda had a chance to get Ama Clutch alone and demand that her minder refuse. “Of course my Papa is paying you to be *my* Ama,” said Galinda meaningfully, but Ama Clutch answered, “Not as much as all that, duckie, not as much as all that. I can be making up my own mind.”

“Ama,” said Galinda when Elphaba had left to use the mildewy facilities, “Ama, are you blind? That Munchkinlander girl is *green*.”

“Odd, isn’t it? I thought all Munchkinlanders were tiny. She’s a proper height, though. I guess they come in a variety of sizes. Oh, are you bothered by the green? Well, it might do you some good, if you let it. If you let it. You affect worldly airs, Galinda, but you don’t know the world yet. I think it’s a lark. Why not? Why ever not?”

“It’s not *yours* to organize my education, worldly or otherwise, Ama Clutch!”

“No, my dear,” said Ama Clutch, “you’ve made this mess all by your lonesome. I’m merely being of *service*.”

So Galinda was stuck. Last night’s brief interview with

Madame Morrible had not provided any escape route, either. Galinda had arrived promptly, in a dotted morpheline skirt with lace bodice, a vision, as she'd said to herself, in nocturnal purples and midnight blues. Madame Morrible bade her enter the reception room, in which a small cluster of leather chairs and a settee were drawn up before an unnecessary fire. The Head poured mint tea and offered crystallized ginger wrapped in pearlfruit leaves. She indicated a chair for Galinda, but herself stood by the mantelpiece like a big game hunter.

In the best tradition of the upper-class savoring its luxuries, they sipped and nibbled in silence at first. This gave Galinda the chance to observe that Madame Morrible was fishlike not merely in countenance, but in dress: Her loose-fitting cream foxille flowed like a huge airy bladder from the high frilled neckline to the knees, where it was tightly gathered and dropped straight to the floor, hugging the calves and ankles in neat, anticlimactic pleats. She looked for all the world like a giant carp in a men's club. And a dull, bored carp at that, not even a sentient Carp.

“Now your Ama, my dear. The reason she is incapable of supervising a dormitory. I'm all ears.”

Galinda had taken all afternoon to prepare. “You see, Madame Head, I didn't like to say it publicly. But Ama Clutch suffered a terrible fall last summer when we were picnicking in the Perth Hills. She reached for a handful of wild mountain thyme and went pitching over a cliff. She lay for weeks in a coma, and when she emerged she had no memory of the accident at all. If you asked her about it, she wouldn't even know what you meant.
Amnesia by trauma.”

“I see. How very tiresome for you. But why does this make her unequal to the job I proposed?”

“She has become addled. Ama Clutch, on occasion, gets confused as to what has Life and what doesn't. She will sit and talk to, oh, say, a chair, and then relate its history back to us. Its aspirations, its reservations—”

“Its joys, its sorrows,” said Madame Morrible. “How truly novel. The emotional life of furniture. I never.”

“But, silly as this is, and a cause for hours of merriment, the corollary ailment is more alarming. Madame Morrible, I must tell you that Ama Clutch sometimes forgets that *people* are alive. Or animals.” Galinda paused, then added, “Or Animals, even.”

“Go on, my dear.”

“It is all right for me, because Ama has been my Ama all my life, and I know her. I know her ways. But she can sometimes forget a person is there, or needs her, or is a person. Once she cleaned a wardrobe and tipped it over onto the houseboy, breaking his back. She didn’t register his screaming right there, right at her feet. She folded the nightclothes and had a conversation with my mother’s evening gown, asking it all sorts of impertinent questions.”

“What a fascinating condition,” said Madame Morrible. “And how vexing for you, really.”

“I couldn’t have allowed her to accept responsibility for fourteen other girls,” Galinda confided. “For me, alone, there is no problem. I love the foolish old woman, in a way.”

Madame Morrible had said, “But what of your roomie? Can you jeopardize her well-being?”

“I didn’t ask for *her*.” Galinda looked the Head in her glazed, unblinking eye. “The poor Munchkinlander appears to be used to a life of distress. Either she will adjust or, I assume, she will petition you to be removed from my room. Unless, of course, you feel it your duty to move her for her own safety.”

Madame Morrible said, “I suppose if Miss Elphaba cannot live with what we give her, she will leave Crag Hall on her own accord. Don’t you think?”

It was the *we* in *what we give her*: Madame Morrible was binding Galinda into a campaign. They both knew it. Galinda

struggled to maintain her autonomy. But she was only seventeen, and she had suffered that same indignity of exclusion in the Main Hall just hours ago. She didn't know what Madame Morrible could have against Elphaba except the looks of her. But there was something, there was clearly something. What was it? She sensed it to be wrong somehow. "Don't you think, dear?" said Madame Morrible, bowing a bit forward like a fish arching in a slow-motion leap.

"Well, of course, we must do what we can," said Galinda, as vaguely as possible. But she seemed the fish, and caught on a most clever hook.

Out of the shadows of the reception room came a small tiktok thing, about three feet high, made of burnished bronze, with an identifying plate screwed into its front. The plate said *Smith and Tinker's Mechanical Man*, in ornate script. The clockwork servant collected the empty teacups and whirred itself away. Galinda didn't know how long it had been there, or what it had heard, but she had never liked tiktok creatures.

Elphaba had a bad case of what Galinda called the reading sulks. Elphaba didn't curl up—she was too bony to curl—but she jackknifed herself nearer to herself, her funny pointed green nose poking in the moldy leaves of a book. She played with her hair while she read, coiling it up and down around fingers so thin and twiglike as to seem almost exoskeletal. Her hair never curled no matter how often Elphaba twined it around her hands. It was beautiful hair, in an odd, awful way, with a shine like the pelt of a healthy giltebeest. Black silk. Coffee spun into threads. Night rain. Galinda, not given to metaphor on the whole, found Elphaba's hair entrancing, the more so because the girl was otherwise so ugly.

They didn't talk much. Galinda was too busy forging alliances with the better girls who had been her rightful roomie prospects. No doubt she could switch rooms at half-term, or at any rate next fall. So Galinda left Elphaba alone, and she flew down the hall to gossip with her new friends. Milla, Pfannee, Shenshen. Just as in children's books about boarding school, each new friend was wealthier than the one before.

At first Galinda didn't mention who her roomie was. And Elphaba showed no sign of expecting Galinda's company, which was a relief. But the gossip had to start sooner or later. The first wave of discussion about Elphaba concerned her wardrobe and her evident poverty, as if her classmates were above noticing her sickly and sickening color. "Someone told me that Madame Head had said Miss Elphaba was the Thropp Third Descending from Nest Hardings," said Pfannee, who was also a Munch-kinlander, but one of diminutive stock, not full-size like the Thropp family. "The Tropps are highly regarded in Nest Hardings and even beyond. The Eminent Thropp put together the area's militia and tore up the Yellow Brick Road that the Ozma Regent had been laying in when we all were small—before the Glorious Revolution. There was no callousness in the Eminent Thropp or his wife or family, including his granddaughter Melena, you can be assured." By callousness, of course, Pfannee meant greenness.

"But how the mighty have fallen! She's as ragged as a gypsy," observed Milla. "Have you ever seen such tawdry dresses? Her Ama should be sacked."

"She has no Ama, I think," said Shenshen. Galinda, who knew for sure, said nothing.

"They said she had spent time in Quadling Country," Milla went on. "Perhaps her family had been exiled as criminals?"

"Or they were speculators in rubies," said Shenshen.

"Then where's the wealth?" snapped Milla. "Speculators in rubies did very well, Miss Shenshen. Our Miss Elphaba doesn't have two barter tokens to rub together and call her own."

"Perhaps it's a kind of religious calling? A chosen poverty?" suggested Pfannee, and at this nonsense they all threw back their heads and chortled.

Elphaba, coming into the buttery for a cup of coffee, caused them to escalate into louder roars of laughter. Elphaba did not look over at them, but every other student did glance their way, each girl longing to be included in the jollity, which made the

four new friends feel just fine.

Galinda was slow coming to terms with actual learning. She had considered her admission into Shiz University as a sort of testimony to her brilliance, and believed that she would adorn the halls of learning with her beauty and occasional clever sayings. She supposed, glumly, that she had meant to be a sort of living marble bust: This is Youthful Intelligence; admire Her. Isn't She lovely?

It hadn't actually dawned on Galinda that there was more to learn, and furthermore that she was expected to do it. The education all the new girls chiefly wanted, of course, had nothing to do with Madame Morrible or the prattling Animals at lecterns and on daises. What the girls wanted wasn't equations, or quotations, or orations—they wanted Shiz itself. City life. The broad, offensive panoply of life and Life, seamlessly intertwined.

Galinda was relieved that Elphaba never took part in the outings the Amas organized. Since they often stopped at a lunchroom for a modest meal, the weekly brigade became known informally as the Chowder and Marching Society. The university district was aflame with autumn color, not just of dying leaves, but also of fraternity pennants, fluttering from rooftop and spire.

Galinda soaked up the architecture of Shiz. Here and there, mostly in protected College yards and side streets, the oldest surviving domestic architecture still leaned, ancient wattle-and-daub and exposed stud framing held up like paralytic grannies by stronger, newer relatives on either side.